

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Bakalářská práce

2016

Barbora Bönschová

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivnictví

Erby a jejich užívání u majitelů hradu Bítova od středověku do roku 1945

Bakalářská práce

Autor: Barbora Bönschová

Studijní program: B7105 Historické vědy

Studijní obor: Archivnictví-historie

Forma studia: prezenční

Vedoucí práce: PhDr. Sixtus Bolom-Kotari, Ph.D.

Hradec Králové 2016

Zadání bakalářské práce

Autor:	Barbora Bönschová
Studium:	F13493
Studijní program:	B7105 Historické vědy
Studijní obor:	Archivnictví - historie
Název bakalářské práce:	Erby a jejich užívání u majitelů hradu Bítova od středověku do roku 1945
Název bakalářské práce AJ:	Emblems and their use by the owners Bítov castle from the Middle Ages to 1945

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem práce je definovat smysl umístění a vyobrazení erbů majitelů hradu Bítova. Metody, které budu v práci využívat, jsou zejména metoda komparativní, metoda diachronní a sběr a analýza pramenů.

Bolom, Sixtus: Tajemství Jankovských z Vlašimi a na Bítově. Třebíč 2008. Urban, Jan: Lichtenburkové. Praha:NLN 2003. Bartušek, Antonín: Bítov, statní hrad a okolí. Praha 1957. Černý, V.: Několik panských archivů na Horácku a v Podyjí. Od Horácka k Podyjí 8, 1931, s. 163 - 180.

Garantující pracoviště:	Katedra pomocných věd historických a archivnictví, Filozofická fakulta
Vedoucí práce:	PhDr. Sixtus Bolom Kotari, Ph.D.
Oponent:	Mgr. Petr Polehla, Ph.D.
Datum zadání závěrečné práce:	27.10.2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala pod vedením vedoucího bakalářské práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne 13. 5. 2016.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala svému vedoucímu práce panu PhDr. Sixtu Bolom-Kotari, Ph. D. a jeho manželce paní Mgr. Martině Bolom-Kotari, Ph. D. za jejich cenné rady a čas, který mi věnovali. Dále bych také chtěla poděkovat panu kastelánovi Janu Binderovi za jeho ochotu a nakonec můj velký dík patří také mým blízkým za jejich podporu.

Anotace

Barbora BÖNSCHOVÁ, *Erby a jejich užívání u majitelů hradu Bítova od středověku do roku 1945*, Hradec Králové 2016.

Předkládaná bakalářská práce se zabývá erby a jejich využitím v rámci heraldické prezentace u majitelů hradu Bítova. Rozebírá, jakým způsobem je chápali, co pro ně znamenaly a co se jejich užíváním snažili dokázat. Užití erbů lze rozdělit do čtyř skupin – erby jako sepulkrální památky, erby na architektuře, erby na mobiliáři a erby, které jsou součástí archivního materiálu (erby na pečetích a erbovních listinách). Pomocí komparativní metody určují v práci majitele některých neznámých erbů, jež se na Bítově nacházejí na mobiliáři. Majitelé hradu využívali erby své a svých předků k rozšíření slávy svého rodu. Bítov vnímali jako významné centrum, které vlastnily mocné rody, jejichž erby využívali zejména Daunové k dokázání starobylosti rodu a prokázání kontinuity s rody významnými působením v armádě, veřejném a církevním životě.

Klíčová slova: heraldika, erby, šlechtická reprezentace, heraldická prezentace, Bítov

Anotation

Barbora BÖNSCHOVÁ, *Emblems and their use by the owners Bitov castle from the Middle Ages to 1945*, Hradec Králové 2016.

The bachelor thesis deals with emblems and their use in heraldic presentation by the owners of castle Bitov. The work analyzes how they understood them, what they meant for them and what they tried to prove by their using. Using of emblems could be divided into four groups – emblems as sepulchral monuments, architecture emblems, arms on furniture and emblems, which are part of the archival material (emblems on seals and coats of arms charter). Using comparative method in the work, I identify owners of some unknown emblems, which can be found on furniture. The owners of the castle used their emblems and their ancestors to expand the fame of their family. They perceived Bitov as a significant center, which was possessed by powerful families. Mainly Dauns used emblems of these families to prove the antiquity of the genus and to demonstrate continuity, which was important in the military, public and religion life.

Keywords: heraldry, emblems, representation of nobility, heraldic presentation, Bitov

Obsah

Úvod.....	9
1. Heraldika jako věda a erbovní umění.....	11
2. Stručná historie hradu Bítova.....	14
3. Erby majitelů hradu Bítova a jejich umístění.....	25
3.1 Síň předků a Taneční sál.....	25
3.2 Lichtenburkové.....	28
3.3 Jankovští z Vlašimi.....	28
3.4 Daunové.....	29
3.5 Haugwitzové.....	34
3.6 Haasové z Hasenfelsu.....	34
3.7 Pečetě, pečetidla a erbovní listina Jankovských z Vlašimi.....	35
3.7.1 Pečeť Rajmunda z Lichtenburka.....	35
3.7.2 Pečeť Hynka Jankovského z Vlašimi (obr. 38).....	36
3.7.3 Pečeť hraběte Dauna (obr. 39).....	37
3.7.4 Pečetidla po baronu Haasovi.....	37
3.7.5 Erbovní listina Jankovských z Vlašimi.....	38
4. Erby na Bítově, které nepatří jeho majitelům.....	39
4.1 Židle s erby.....	39
4.2 Truhla.....	42
4.3 Korbel barona Haase.....	43
4.4 Zbraň Adama Zrinského.....	43
5. Historický komentář.....	44
Závěr.....	46
Seznam použité literatury a pramenů.....	48
Internetové zdroje.....	50
Seznam obrazových příloh.....	51
Přílohy.....	53

Úvod

Od vzniku heraldiky měly erby vždy významné postavení v životě šlechty. Nesloužily pouze k rozeznání daného rodu, ale i k prezentaci jednotlivce. Na erb lze pohlížet jako na osobnost, jednotlivé figury erbu jsou znamením, které nám vypovídají o typických vlastnostech pro daný rod. Skrze erby a jejich umístění k nám promlouvají dějiny.

Za téma práce jsem zvolila právě erby a jejich využití u majitelů hradu Bítova, jak už napovídá sám název práce. Toto téma jsem si vybrala z toho důvodu, že majitelé hradu měli zcela unikátní vztah ke svým předkům a předchozím majitelům hradu, protože se jejich prostřednictvím hlásili se k odkazu uchování kontinuity a tradice rodu, a tak tyto erby neodstranili, nýbrž je vyzdvihli pro větší slávu svého rodu. Cílem práce je určit, jak a kde jednotliví majitele erby užívali a co tím zamýšleli. Pokusím se definovat, jakou roli v jejich životě erby hrály a jak je vnímali. Dalším cílem je určit majitele neznámých erbů a jak se tyto erby na Bítov dostaly.

Práci jsem rozčlenila do pěti kapitol, úvodu a závěru práce, za kterým následuje seznam použité literatury a pramenů, internetové zdroje, seznam příloh a přílohy. V první kapitole se věnuji heraldice jako vědě, krátce seznamuji čtenáře s jejími pravidly (zejména s pravidlem blasonu) a jejím významem. Další kapitola je věnována historii hradu Bítova a jeho majitelům, kteří se nesmazatelně zapsali do dějin českých zemí, a proto by neměli být opomenuti.

V třetí kapitole pracuji již se samotnými erby majitelů a člením ji do sedmi podkapitol, ve kterých se nejprve zabývám erbovními galeriemi, tedy Tanečním sálem a Síní předků, dvěma nejdůležitějšími místnostmi z hlediska heraldické prezentace v celém hradu, a poté jednotlivými rody a tím, kde se jejich erby nacházely a za jakým účelem. Všechny erby jsou doplněny blasonem. Sedmou podkapitolu jsem věnovala erbovním pečetím, pečetidlům a také jsem sem zařadila erbovní listinu Jankovských z Vlašimi. Pečetě jsem do této práce zařadila z toho důvodu, že sloužily jako výrazový prostředek šlechty a prostřednictvím erbu byly i součástí sebeprezentace daného rodu, z tohoto důvodu je v této kapitole věnována pozornost i erbovní listině.

Ve čtvrté kapitole se zabývám erby, které sice na Bítově najdeme, ale nepatří jeho majitelům. U jednotlivých erbů jsem se více či méně úspěšně pokusila identifikovat jejich majitele. Závěrečnou kapitolou je historický komentář, kde hodnotím celkovou heraldickou prezentaci majitelů hradu včetně pečetí.

Všechny erby jsem v práci blasonovala ve stavu, ve kterém se nacházely. Na některých se podepsal zub času a nebyly vidět všechny figury, vždy na to čtenáře upozorňuji. Stejně tak přísně rozlišuji, jestli je erb šrafovaný či kolorovaný, někdy tinktura zcela chybí. Někdy jsou barvy jiné, než by správně měly být, zřejmě za to může upadající znalost heraldiky v 19. století či to, že erb spíše plnil dekorativní funkci než rozlišovací. Blasony jsem tvořila dle *Základních pravidel heraldiky, sfragistiky a genealogie*¹ od Jarmily Krejčíkové a Tomáše Krejčíka a také dle knihy *Heraldika v souvislostech*.² Pečetě jsem popisovala dle vysokoškolských skript *Sfragistika* od Karla Maráze.³

U všech erbů jsem se snažila o jejich celkové zhodnocení, kde se nacházejí, z jaké doby mohou přibližně být a za jakým účelem byly vytvořeny. Erby se dají rozdělit do čtyř skupin, tedy na erby, které se nacházejí na architektuře, na mobiliáři, erby jako sepulkrální památky a erby, které jsou součástí archivního materiálu.

Jako své hlavní metody jsem zvolila sběr a analýzu pramenů, tedy sdružila jsem všechny erby, které se na Bítově nacházejí v jednu práci a zhodnotila jsem jejich význam. Další metodou je metoda komparativní, tu jsem zejména využila při určování erbů neznámých majitelů, ale i při porovnání rozdílů mezi jednotlivými erby téhož rodu. Poslední metodou, kterou bych ráda zmínila, je metoda diachronní, protože všechny erby vznikaly v historickém kontextu a v této posloupnosti jsou rozebírány.

Co se týče literatury, tak základ pro napsání této práce mi poskytla zejména kniha Roberta Šimůnka *Reprezentace české středověké šlechty*,⁴ kde se v jedné kapitole podrobně věnuje významu erbu a jeho prezentaci. Dále se tématu věnuje také Jiří Hrbek ve svém článku o heraldické reprezentaci Valdštejnů⁵ nebo Václav Bůžek a Pavel Král v monografii *Paměť urozenosti*.⁶ Na podobné téma vznikla celá řada článků, jež jsou zmíněny v závěrečném seznamu literatury.

¹ Jarmila KREJČÍKOVÁ - Tomáš KREJČÍK, *Základy heraldiky, sfragistiky a genealogie*, Praha 1987.

² Henry POHANKA, *Heraldika v souvislostech*, Praha 2013.

³ Karel MARÁZ, *Sfragistika*, Brno 2014.

⁴ Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.

⁵ Jiří HRBEK, *Valdštejnský erb jako projev rodové reprezentace v 17. a 18. století*, *Folia Historica Bohemica* 29/2, 2014.

⁶ Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.

1. Heraldika jako věda a erbovní umění

Heraldiku můžeme definovat jako pomocnou vědu historickou, která se zabývá erby, jejich symbolikou i jejich jednotlivými částmi, a to jak jejich uměleckým ztvárněním a pravidly, jak se erby tvoří, tak společenskou funkcí v společensko-historickém kontextu. Zároveň však můžeme říci, že heraldika je také uměním, protože k tvorbě erbu bylo potřeba uměleckého citu a určitého malířského nadání. Heraldika tedy stojí na pomezí umění a historické vědy.⁷

První doklady o znameních na štítech některých bojovníků známe již z první třetiny 12. století. Nicméně počátek heraldického umění je kladen až do doby druhé křížové výpravy. Malování erbů na přilby a štíty umožnilo lepší orientaci ve skupině bojovníků. Bylo zvykem, že znak, který patřil lennímu pánovi, přijali i jeho leníci. Díky tomu měl feudál vždy přehled, o tom, kde se nachází jeho rytíři. Tyto symboly byly také vyjádřením lenní závislosti. Tady má své kořeny např. přemyslovská svatováclavská orlice. Ke konci století se začínají erby objevovat i na pečetích. Třinácté století pak sebou přináší rozvolnění s válečnictvím a erb je již chápán také jako symbol rodu. V této souvislosti začínají vznikat i tzv. alianční erby, tedy spojení erbů obou manželů.⁸

Čtrnácté a patnácté století je dobou rozkvětu heraldiky. Ve 14. století se objevují také erbovní listiny, které přinášejí tzv. povýšení erbu, či jimi byl přidělen odumřelý erb. Erby se také šíří i mezi nižší složky společnosti feudální společnosti. Postupně se vytrácí základní funkce erbu, tedy snadná identifikace svého majitele, což souvisí s pozvolným úpadkem heraldiky. Renesance přináší nové prvky a výtvarné ztvárnění erbů. Také se v této době objevují první práce o heraldice, která se začíná pomalu vytvářet jako vědní obor.⁹

Od patnáctého, ale markantně od 16. století nastává doba úpadkové heraldiky, která do určité míry souvisí i s rozvojem palných zbraní. Heraldika ztrácí svou původní vojenskou roli. O to více se začíná rozvíjet její umělecká stránka. Je kladen důraz na dekorativnost a vznešenost motivů. Vojenský charakter znaku byl zatlačen významem právním. Erb symbolizoval právní i společenskou nadřazenost.¹⁰ Po první světové válce,

⁷ Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1999, s. 10.

⁸ Tomáš KREJČÍK – Richard PSÍK, *Základy heraldiky*, Ostrava 2008, s. 9-10.

⁹ Tamtéž, s. 10-11.

¹⁰ M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 13-14.

kteřá přinesla zánik řady monarchií, se heraldika omezila jen na erby státní či komunální.¹¹ Můžeme tedy konstatovat, že heraldika je živým uměním i dnes.

Hlavním předmětem zájmu heraldiky je erb, což je barevné a stále znamení na štítě bojovníka (popř. na jiných částech zbroje). Erby jsou sestavovány podle přesně daných pravidel. Slovní popis erbu, tzv. blason, má také svá pravidla, která by měla zajistit při jejich dodržení, že popisovaný erb je překreslitelný.¹²

Můžeme říci, že rozlišujeme dva typy erbů. Pokud se erb skládá ze štítu, přilby, příkrývadla, točenice či korunky a klenotu, je to tzv. erb úplný, obsahuje totiž všechny základní složky erbu. Pokud je erb tvořen pouze např. štítem, je to tzv. erb neúplný. Postupem doby přibýly tzv. honosné kusy (řádkové dekorace, koruny, čepice a klobouky, štítonoši apod.), které však byly spíše známkou určitého privilegovaného postavení.¹³

Základem každého erbu je tedy štít, protože není možné, aby byl erb bez štítu. První štít, který byl v heraldice používán od třináctého století, byl štít normanský. V průběhu třináctého století je postupně vytlačen štítem gotickým, jenž se u nás se objevuje například na pečeti Havla z Lemberka. V následujícím století se boky gotického štítu rozšířily natolik, že byly širší než hrana, a vznikl štít soudečkový, který přetrval až do patnáctého století. Nicméně patnáctému století dominuje štít, který je ve spodní části pŕlkulatý, a nazýváme ho španělský. Tento typ svou oblibu v užívání neztratil. Posledním štítem, který byl užíván ve vojenské praxi, je tzv. štít kolčí. Pro tento štít je charakteristický výkroj v horní části, do kterého rytíř vkládal kopí. Z tohoto typu štítu se vyvinul, ale už z čistě uměleckých důvodů, štít polský, který je vykrojen po obou stranách. Během sedmnáctého a osmnáctého století vzniká barokní a rokoková kartuš, která byla svou dekorativností zcela poplatná své době. Typ, který nacházíme v našich erbovních listinách 18. a 19. století, je tzv. francouzský štít. Svým čtvercovým tvarem umožňoval jasné znázornění erbovního znamení. Vedle těchto štítů existují i jiné, které jsou však u nás méně časté např. v podobě plátu brnění.¹⁴

Nejstarší přilbou, která se prosadila v heraldice, je hrncová přilba, která však svým tvarem znemožňovala pohyb, a proto se koncem 13. století objevuje nová přilba –

¹¹ T. KREJČÍK – R. PSÍK, *Základy*, s. 12.

¹² Tamtéž, s. 7, 37.

¹³ M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 14.

¹⁴ T. KREJČÍK – R. PSÍK, *Základy*, s. 16-18.

kbelíková. Kolčí přilba, která vzniká protažením a zahrocením obličejové části kbelíkové přilby, získala na oblibě zejména v 15. století. V této době se šíří další typ přilby – turnajová, která vznikla za účelem rytířských soubojů. Pro turnajovou přilbu je typické, že otvor kolem očí je překryt jen vypouklými tenkými kovovými pásky. Při tvorbě erbu je důležité dodržet chronologické zařazení přilby a štítu, nelze kombinovat například normanský štít a turnajovou přilbu.¹⁵

Další nezbytné části erbu jsou pokrývky (přikrývadla), klenot a točenice. Klenot zdobí přilbu, často kopíruje obraz na štítě, tehdy hovoříme o klenotu pomocném. Pokud je však odlišný od obrazu na štítě, je to klenot samostatný. Přilbu a klenot doplňují přikrývadla, která jsou vlastně jediným kusem látky, která je ozdobně nastříhána. Klenot a přilbu spojuje točenice nebo koruna, která upevňuje k přilbě i pokrývky.¹⁶

Pro heraldiku je důležité studium pramenů. Její prameny jsou hmotné i nehmotné a často se studium neobejde bez dalších pomocných věd historických, se kterými je spjata. Erby nacházíme na pečetích, mincích i náhrobních kamenech. Mezi písemné prameny patří například erbovní listy a štambuchy.¹⁷ Na závěr ještě rozhodně stojí za zmínku prameny jako ex-libris a supralibros.¹⁸

¹⁵ T. KREJČÍK – R. PSÍK, *Základy*, s. 18-20.

¹⁶ Břetislav ŠTORM, *Úvod do heraldiky*, Praha 1940, s. 16.

¹⁷ Knížky malého formátu, které se rozšířily zejména za třicetileté války, studentům ze šlechtických rodin se do nich podepisovali jejich přátelé a učitelé. Tyto podpisy často doplňoval symbolický náčrt erbu. T. KREJČÍK – R. PSÍK, *Základy heraldiky*, s. 57-58.

¹⁸ M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 35.

2. Stručná historie hradu Bítova

Hrad Bítov stojí nad údolím řeky Želetavky. Tato malebná krajina byla osídlena již v pravěku. Tisíciletou historii nám dokázaly archeologické výzkumy z roku 1950 na tzv. Palliardiho hradisku, které se nachází poblíž hradu Bítova. Palliardiho hradisko bylo osídleno již v tak zvané mladší době kamenné. Dalším důkazem bohaté historie tohoto místa je pohřebiště z doby Velké Moravy, které archeologové našli roku 1951.¹⁹

Vlivem německé kolonizace se území dnešního hradu Bítova stalo jedním z posledních center původního slovanského osídlení. Změnu s sebou pak přináší pevné připojení Moravy k českému státu, protože Břetislav I. zde zavádí novou správní organizaci hradské soustavy, která se napojuje na nejvýznamnější hradiště z velkomoravské doby. Můžeme se domnívat, že staré hradiště bylo nahrazeno raně feudálním nově vystavěným hradem Bítovem. První písemné doklady o jeho existenci máme z roku 1061 a 1067.²⁰

Bítov měl ve znojenském údělu významné postavení, protože jeho prostřednictvím bylo ovládáno celé jihomoravské území na západ od Znojma. Bohužel však nemáme záznamy o tom, jakou hrál hrad roli při přemyslovských dynastických sporech během 11. – 12. století. Znovu se o Bítově dozvídáme až v 80. letech 12. století, kdy byla kvůli sporu mezi Bedřichem a Konrádem Otou vyplněna bítovská a znojenská provincie, ale Bítov dobyt nebyl. Což značí, že hrad byl velmi dobře zajištěn. V této době se Bítov stal po Znojmu druhým nejvýznamnějším sídlem znojenského údělu. Znovu vstupuje hrad na scénu dějin k roku 1194, kdy kníže Břetislav Jindřich zbaví moci na Moravě jiného Přemyslovce Vladislava pomocí obsazení nejdůležitějších hradů.²¹

S nástupem Přemysla Otakara I. na český trůn zanikají moravské úděly a postupně i hradská soustava. Na hrady jsou dosazeni královští úředníci – purkrabí, komorníci a sudí – a Bítov není výjimkou. Postupně se však z těchto královských úředníků tvoří šlechtická vrstva, která sílí na významu a ovládá svá centra a v této

¹⁹ Antonín BARTUŠEK, *Bítov. Státní hrad a okolí*, Praha 1952, s. 1.

²⁰ Jan. O. ELIÁŠ – Ivan ŘEHOLKA – Jiří PAUKERT, *Státní hrad Bítov*, Brno 1979. nestr.

²¹ Tamtéž.

souvislosti se pak král začíná opírat o královská města. Tímto Bítov ztrácí své výsadní postavení jako centrum kraje.²²

K roku 1226 ve válce mezi rakouským vévodou Leopoldem a Přemyslem Otakarem I. se Bítov opět vojensky osvědčil. Nicméně již o sedm let později ve sporu Václava II. a rakouského vévody Fridricha Bojovného selhal a Rakušané jej dobyli. Zřejmě tehdy došlo k částečné přestavbě hradu. Díky této přestavbě se utváří podhradí, pozdější městečko Bítovec. Ke konci 13. století hrad jako centrum zeměpanské správy upadá, až nakonec mizí a jeho funkci přebírá Jemnice.²³

Nová etapa dějin hradu začala, když Václav II. jmenoval hejtmanem Moravy ctižádostivého Rajmunda z Lichtenburka. Záhy poté mu král zastavil i hrad Bítov, čímž si pojistil obranu jihomoravské hranice s Rakouskem. Můžeme se jen dohadovat, zda by tak učinil, kdyby tušil, že tato významná obranná pevnost nakonec navždy zmizí z korunního majetku. U nového krále, mladičkého Václava III., si udržel Rajmund své výsadní postavení. Jeho vliv zůstal neotřesen i po smrti Václava III., kdy se králem stal Rudolf Habsburský, vždyť právě tehdy získal úřad podkomořího. Po smrti Rudolfa se stal velkým podporovatelem Jindřicha Korutanského a právě on mu 20. srpna 1307 v Sedlci dědičně daroval hrad Bítov.²⁴

V této době byli Ronovci opravdu na vrcholu, sice Rajmund přenechal hlavní postavení mladšímu Jindřichovi z Lipé, jeho vliv však zůstal neotřesen. Kromě vlivu zůstalo však Rajmundovi z Lichtenburka také mnoho dluhů, pravděpodobně z doby jeho podkomořanského úřadu. Nakonec učinil radikální rozhodnutí, a to že se zbavil otcovského majetku a své sídlo přesunul definitivně na jižní Moravu, tedy na Bítov, kde také strávil poslední roky svého života.²⁵

Hrad po Rajmundovi zdělili jeho synové Smil a Čeněk Bítovští z Lichtenburka. Právě oni pak zahájili rozsáhlou přestavbu hradu. Nové obytné sídlo vystavěli na východní straně v nejvyšším bodu celého hradu. Do této doby snad také patří výstavba farního kostela Nanebevzetí Panny Marie na nádvoří. Kromě toho také bratři nechali nedaleko odtud vystavět hrad Cornštejn. O něco později vzniká také pod hradem kaple

²² A. BARTUŠEK, *Bítov*, s. 3.

²³ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

²⁴ Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho rodu*, Praha 2003, s. 143-148.

²⁵ Tamtéž, s. 152-161.

Nejsvětější Trojice, kterou měl nechat postavit Smil z Lichtenburka, aby se zprostil papežovy klatby kvůli zabití jaroměřického faráře. Další Bítovští se pak vyznačovali hrabivostí a relativně velkým sebevědomím, na příklad vedli válku s rakouským vévodou Albrechtem III. Jiný člen tohoto rodu, Aleš z Bítova, je pak známý pro své styky s jihočeskými lapky, kterým jako základnu proti Rožmberkům poskytnul Lomnici v Čechách. Samozřejmě jak je zcela jasné, nebylo to zadarmo, z celé jejich kořisti mu připadla půlka.²⁶

K Bítovským z Lichtenburka je nutné také ještě dodat, že jejich genealogie je velmi složitá a plná nejasností, což je způsobeno nejen velkým počtem příslušníků rodu, ale také polohou bítovského panství. Bítovští udržovali velmi úzké vztahy s rakouskou šlechtou, a díky tomu měli snad i blíže ke kulturnímu okruhu Vídně. Nicméně politicky byli vždy oddanými příslušníky moravské šlechty.²⁷

O Bítov se nakonec dělili dvě větve Bítovských – vranovská a cornštejnská. Cornštejnská větev nakonec vymřela na konci 15. stol po neúspěšné vzpouře proti Jiřímu z Poděbrad. Vranovská byla o něco úspěšnější a nechala si hrady Bítov a Vranov potvrdit králem Vladislavem do svobodného držení, dokonce získali zpět i Cornštejn od Krajířů z Krajku.²⁸ Nicméně celý rod je touto dobou již v úpadku a všechny tyto činy jsou jen odleskem bývalé slávy. Poslednímu majiteli Jindřichu Bítovskému z Lichtenburka patřil už jen pouze hrad Bítov a k němu přilehlé vesnice. Zemřel 29. září 1572 a Bítov přešel do rukou jeho sestry Lidmily, která ho prodala Wolfovi Strejnovi ze Švarcenavy.²⁹

Strejnové ze Švarcenavy byli rakouští šlechtici, kteří panství vlastnili něco málo přes třicet let. Na hrad bylo pohlíženo spíše jako na zdroj příjmů a také na místo, kam by se uchýlili v případě váleného konfliktu, protože jejich hlavním moravským sídlem byl uherčický zámek. Nicméně i za tuto krátkou dobu za sebou zanechali stopy. Jedná se zejména o převládnutí protestantismu na panství, zavedení německé správy a taktéž nově příchozí rakouští poddaní napomohli národnostně smíšenému charakteru panství.³⁰

²⁶ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

²⁷ J. URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy*, s. 162-163.

²⁸ Po neúspěšné vzpouře jej král Jiří zkonfiskoval a Bítovští o něj na čas přišli.

²⁹ Tamtéž, s. 172.

³⁰ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

Strejnové prodali hrad na počátku 17. stol. Fridrichu Jankovskému z Vlašimi za 47 000 zlatých, kromě Bítova získal i již tehdy pustý hrad Cornštejn a přilehlé vesnice.³¹

Fridrich Jankovský pocházel z chudého rodu, který jestli kdy patřil k panskému stavu, tak se již na to dávno zapomnělo. Před koupí Bítova pravděpodobně nevládnul ani žádný majetek. Nicméně byl to muž plný ambicí, který chtěl aspirovat na nejvyšší posty. Potřebné finance ke koupí Bítova získal výhodným sňatkem se svou příbuznou Justinou z Vlašimi, vdovou Zahrádeckou ze Zahrádek. Na své cestě za slávou začal Fridrich Jankovský (se svým bratrem Zikmundem Wolfem³²) navazovat sociální vztahy s majiteli sousedních panství. Za přátele, či spíše mocné ochránce pak získal i krále Matyáše a kardinála Ditrichštejna, což se ukázalo jako velmi výhodné, protože hned po jmenování Matyáše krále získal post císařského rady. Velmi důležitým pro jeho budoucí kariéru se ukázalo povýšení do panského stavu. Po určitých neshodách se stavy král povýšil Fridricha Jankovského (taktéž i jeho bratra, strýce Jiříka a Adama, a stejně tak i potomky) do panského stavu. Zajímavé je, že erb byl obohacen o dvě supí hlavy, které ukazují na kontinuitu se starým rodem, ze kterého pocházel známý kardinál Jan Očko z Vlašimi. Nicméně to že panovník obešel zemský sněm,³³ nebylo Jankovským z Vlašimi nikdy zapomenuto a dál na ně bylo pohlíženo jako na pouhé rytíře.³⁴

Po Bílé hoře se Fridrich Jankovský zcela oddal nové vládě, jejímž hlavním představitelem byl kardinál Ditrichštejn. V této době bítovský pán získal několik významných funkcí, byl na příklad komisařem pro revizi a vyšetření zemských dluhů či komisařem pro vymáhání kontribučních nedoplatků. Díky své obratnosti dokázal využít tyto posty ve svůj prospěch a získal pro sebe a své potomky dostatek financí, což dokazuje i to, že k roku 1628 koupil panství a královské město Jemnici.³⁵

Co se týče třicetileté války, tak byl Bítov ohrožen pouze jednou, a to při vpádu Gábora Bethlena na Moravu. Jedním z dopadů třicetileté války a Bílé hory byla také rekatolizace, můžeme říci, že Fridrich Jankovský byl v této otázce velmi vlažný. O jeho

³¹ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské. III. Znojemský kraj*, Brno 1934, s. 177-178.

³² Zikmund Wolf byl protestant, proto se jejich cesty poté za stavovského povstání rozešly. Po porážce stavů byl jeho majetek zkonfiskován a on sám byl uvězněn. Bohužel špatné podmínky ve vězení neměly dobrý vliv na jeho zdravotní stav a roku 1622 zemřel.

³³ Povýšení do panského stavu bylo výsadou zemského sněmu.

³⁴ Sixtus BOLOM, *Tajemství Jankovských z Vlašimi a na Bítově*, Třebíč 2008, s. 41-51.

³⁵ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

postoji dostatečně vypovídá fakt, že protestantské duchovní vypověděl až po důrazném napomenutí kardinála Ditrichštejna.³⁶

Dědicem bitovského panství se stal Fridrichův syn Hynek Jankovský z Vlašimi. Fridrichův syn byl klidný a vzdělaný muž, který se mimo jiné zúčastnil i kavalírské cesty, jak se tehdy na mladé šlechtice slušelo. Jeho manželkou se stala Kateřina z Roupova, na tento sňatek si Fridrich musel vyžádat speciální povolení od císaře, protože Kateřina byla protestantského vyznání. Z politického života se relativně brzy stáhnul (snad kvůli chabému zdraví) a začal se věnovat spisovatelské dráze. Jedním z jeho zájmů byl chov koní, proto není divem, že svůj čas věnoval k sepsání třísvazkového díla *Apothéka koňská*. Je možné, že byl také autorem dalšího spisu – *Pravidla pro dresuru koní*, ale jiné knihy již zřejmě sepsat nestihl nebo jsou nám neznámý.³⁷

Po smrti Hynka z Vlašimi vyvstalo mnoho otázek kolem jeho závěti. Hynek totiž odkázal téměř všechn svůj majetek svému synovi Maxu Arnoštovi, který však byl nezletilý a tak až do jeho dospělosti měla dědictví spravovat jeho matka Kateřina, která ale musila Hynkovi přislíbit, že přestoupí ke katolické víře. Zajímavé je, že ve svém testamentu vůbec nezminil své příbuzné, ale své služebnictvo obdaroval. Zbytek svého jmění pak věnoval na náboženské účely, na příklad chtěl dát vystavět kapličku pod hradem Cornštejnem, která se měla jmenovat *Sancta Sanctorum*. Samozřejmě, tento testament se stal trnem v oku většině příbuzných, kteří záhy vznesli protest. Opírali se třeba o to, že vdova se o svého syna nestarala či že testament byl dopsán dodatečně. Kateřina zase naopak tvrdila, že Hynek se svými příbuznými rozešel ve zlém a nechtěl s nimi nic mít. Nakonec byla závěť rozhodnuta ve prospěch Kateřiny a jejího syna.³⁸

Kateřina se po manželově smrti znovu provdala za Arnošta Fridricha pana Scherffenberga na Vranově a Novém Hrádku, ale dlouho si nové manželství neužila, protože už v roce 1657 po dlouhé nemoci zemřela. Novým poručníkem Maxmiliána Arnošta se stal Rudolf hrabě Kounic a Jindřich svobodný pán z Hodic. Ještě v době nezletilosti bylo rozhodnuto, že si Maxmilián Arnošt vezme sestru svého otčima Johannu Alžbětu ze Scherffenbergu. V souvislosti se svatbou se rozhodnul

³⁶ S. BOLOM, *Tajemství Jankovských*, s. 64-65.

³⁷ Tamtéž, s. 80-81.

³⁸ Tamtéž, s. 84-88.

Scherffenberg požádat císaře Leopolda o zplnoletění jeho nevlastního syna. Ne dlouho po svatbě se do manželství narodili děti, nejprve syn Maxmilián Arnošt II. a poté dcera Dorota Josefa. Bohužel štěstí se nový bitovský pán příliš neužil. Dobrotivý Maxmilián byl často zneužíván ostatními a nebyl zřejmě ani dostatečně schopný řešit spory, když k tomu přidáme zklamání, že nedosáhl žádného vysokého postavení, brzy jeho mysl byla churavá. Zřejmě mu to bylo dáno do vínku. Již k roku 1671 Johanna Alžběta požádala zemský soud pomocníka při správě panství, protože její muž propadá trudnomyslnosti. Pomocníkem se stal hrabě Antonín František Collalto a Maxmilián Arnošt zbytek svého života prožil v osamění zejména na svém zámku v Jemnici, kde i také 9. března 1708 zemřel.³⁹

K roku 1689 se správy bitovského panství ujal Maxmilián Arnošt II. Jankovský z Vlašimi. Díky svému pobytu u dvora navázal přátelství s pozdějším císařem Josefem I. a i spojenectví s Ditrichštejnými a mocnými Dauny. Díky svým konvencím uzavřel taky velice výhodný sňatek s Kateřinou z Lemberka, vdovou po Adamovi hraběti Zrínském.⁴⁰ Tímto sňatkem vznikla na Bítově i rozsáhlá knihovna, která obsahovala knihy v mnoha jazycích a často to byla velmi cenná díla.⁴¹ Kromě knih s sebou hraběnka přivezla také zbrojnici rodu Zrínských, která se zachovala do dnešní doby a patří k unikátním sbírkám zbraní v celé České republice.⁴²

Další otázkou je zda Maxmilián Arnošt získal hraběcí titul. Jan O. Eliáš uvádí, že titul měl údajně získat v letech 1702-1703.⁴³ Podrobněji se problematikou i rozбором pramenů zabývá Sixtus Bolom, který se však přiklání k názoru, že ačkoliv o získání nobilitace Maxmilián usiloval, nikdy hraběcí titul nezískal. Myslí si, že pravděpodobně jej užíval podle své manželky, aby si nepřipadal méněcenný a také, aby pozapomněl na to, že za své zásluhy nebyl odměněn. U dvora to pak bylo blahosklonně přehlíženo.⁴⁴

Hlavním sídlem Maxmiliána Arnošta II. byla Jemnice, pokud se zrovna však nezdržoval ve Vídni, kde si v letech 1697-1698 vybudoval dům. Bítov sloužil pouze

³⁹ S. BOLOM, *Tajemství Jankovských*, s. 109-119.

⁴⁰ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

⁴¹ Petr MAŠEK, *Knihovna hradu Bítov*, Zprávy památkové péče, Časopis státní památkové péče 63/1, 2003, s. 21.

⁴² Vladimír DOLÍNEK, *Zbrojnice hradu Bítov*, Zprávy památkové péče, Časopis státní památkové péče 70/6, 2010, s. 411.

⁴³ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

⁴⁴ S. BOLOM, *Tajemství Jankovských*, s. 134-139.

jako reprezentační a letní sídlo, v této souvislosti pak zřejmě nechal pokoje na Bítově vybavit bohatým mobiliářem.⁴⁵

Celá epizoda Jankovských z Vlašimi zanechala v dějinách hradu významnou stavební stopu. V poslední čtvrtině 16. století a v 17. století získalo palácové jádro na Bítově dnešní podobu. Přebudovali celé severní křídlo, západní věž zvýšili o tři patra, čímž se stala dominantou celého hradu a provedli ještě mnoho dalších úprav i třeba s hradní kaplí. Také v této době získal Bítov na fasádě paspartové omítkové rámy, které se do dnešní doby dochovali zejména v severní a východní části celého komplexu.⁴⁶

Hlavní linie rodu Jankovských z Vlašimi Maxmiliánem Arnoštem II. vymřela po meči. Z jeho manželství vzešly pouze dvě dcery Marie Leopoldinu, která se provdala Jindřicha Josefa hraběte Dauna, a Marii Johanu, jež si vzala Jana Josefa hraběte Kounice. Ani jeden ze synů, kteří vzešli z Maxmiliánova druhého manželství s Marií Josefou Hohenfeldtovou, se nedožil dospělosti. Marie Johana nebyla v manželství s hrabětem šťastná a nakonec se nechává pro manželovu impotenci rozvést. Marie Leopoldina zase umírá pro chatrné zdraví v roce 1734, ale před tím však přivádí na svět syna Maxmiliána. Změněná situace přináší i novou závěť starý a unavený Maxmilián Arnošt II. odkázal své dceři Marii Johaně a svému vnukovi Maxmiliánovi, s tím, že pokud jeho dcera zemře bez mužského potomka, tak celý majetek získají Daunové. Po smrti Maxmiliána Arnošta II. převzala rodinný i přes protesty Daunů Marie Johana, která se pak v roce 1739 znovu provdala za hraběte Ludvíka Richarda Cavrianiho. Nakonec se situace vyřešila finančním vyrovnáním, které ještě potvrdil císař Karel VI.⁴⁷

Po smrti Marie Johany vypukl další dědický spor. Závěť, kterou sepsala před svou smrtí, byla prohlášena za neplatnou. O dědictví se přihlásil její synovec Maximilián hrabě Daun a záhy po něm František Jankovský z Vlašimi z vedlejší linie rodu. Moravský tribunál rozhodl ve prospěch Františka Jankovského, protože tehdy moravské zemské právo dávalo přednost mužským dědicům. Nicméně on si svého nového panství dlouho neužil, protože záhy umírá a jak jinak než bez mužského potomka. Druhá linie Jankovských z Vlašimi také vymřela po meči. Po soudních

⁴⁵ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

⁴⁶ Miroslav PLAČEK, *Upřesnění vývoje palácového jádra hradu Bítova ve středověku*, *Castellologica Bohemica* 6/2, 1998, s. 305.

⁴⁷ S. BOLOM, *Tajemství Jankovských*, s. 159-177.

řízení získala majetek opět strana Jankovských, kterou zastupovala vdova po Františku Jankovském a jeho dcery. Daunové však byli mocným rodem a Maximilián byl odhodlaný dědictví po svém dědu získat, podle obecných zákonů byl v právu a navíc měl vlivné příbuzné (nevlastní matka byla dvorní dáma Marie Terezie, slavný maršálek Leopold Daun byl jeho bratrancem), není tudíž překvapením, že Nejvyšší soud zrušil rozhodnutí zemského soudu a dědictví přičkl Maximiliánu Daunovi.⁴⁸

Maximilián František Daun nebyl příliš aktivní ve společenském životě, o to ale více energie věnoval panství a životu na vysoké noze stejně jako jeho následovníci (synové Jan a František Josef a vnuci Jindřich, Vladimír a Otakar). Nicméně tato snaha o zvýšení produktivity panství se pak odrazila ve zvýšení roboty. V roce 1775 vypuklo na Moravě povstání a utlačovaní poddaní na Bítovském panství se připojili. Rebelie byla potlačena a poddaní potrestáni. Robotní patent ze 7. září 1775 však jejich tíživou situaci nevyřešil a není divu, že na jaře 1821 opět vypukly protesty proti robotování. Nakonec se poddaní uklidnili pod hrozbou smrti, protože ve znojemském kraji bylo vyhlášeno stanné právo.⁴⁹

Daunové se většinu roku zdržovali ve Vídni a Bítov byl využíván jako letní sídlo, ale přestavit ho na skutečné letní sídlo nechal až František Josef hrabě Daun. Z mnoha úprav můžeme zmínit úpravu paláce na příklad výmalbu jídelny znojemským malířem Adalbertem Raddou⁵⁰, zřízení domácího divadla a v severní části nádvoří nechal vystavět konírnu. Jeho syn Jindřich Daun navázal na práce svého otce. Nejprve nechal rozšířit rodinnou hrobku a poté přistoupil k novogotické přestavbě kaple. Kaple získala nové varhany, které vytvořil mistr Erler ve Vídni, a také nový oltář, jenž zdobil obraz od vídeňského malíře A. Zierlera. Nechal také zazdít několik náhrobků slavných bítovských pánů na příklad Jindřicha Bítovského z Lichtenburka, Hynka Jankovského z Vlašimi a samozřejmě svého otce Františka Josefa, který umístil do čela boční lodi. Kromě kaple dokončil některé práce po svém otci, na příklad změnu hospodářského traktu a provedl také několik změn ve výzdobě interiéru. Veškeré práce jsou ukončeny

⁴⁸ S. BOLOM, *Tajemství Jankovských*, s. 182-190.

⁴⁹ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

⁵⁰ <http://eshop.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/medialni-kampane/romanticky-sen/bitov/vypis/detail/1/> (9. 5. 2015).

rokem 1863, jak nám napovídá letopočet na bráně. V této době Bítov nabyl de facto podoby, jakou má dnes.⁵¹

Po smrti Jindřicha přechází bítovské panství do rukou jeho bratra Vladimíra (1890) a poté do péče Otakara (1896).⁵² Bohužel v této době rozprodala vdova po Jindřichovi část bohatých zámeckých sbírek a za své tím vzala část zámecká knihovna, kterou odkoupil antikvář Blum (od něho pak odkoupilo některé knihy po Zrínských budapešťské národní muzeum) a část sbírky zbraní.⁵³

Po rodu Daunů přešel Bítov do vlastnictví náměšťských Haugwitzů roku 1904. Právě v této době utrpí zámecké sbírky další ztráty, protože nechávají převést na zámek v Náměšti nad Oslavou velké množství zbraní⁵⁴ a knih. V roce 1906 Bítov prodali polskému šlechtici Janu L. Zamojskému, poté o dva roky později získal Bítov jiný polský šlechtic František kníže Radzivill, který Bítov prodal poslednímu majiteli porcelánovému baronu Jiřímu Haasovi z Hasenfelsu.⁵⁵

Bítov koupil za první světové války baronovi jeho otec, protože doufal, že se jeho syn konečně usadí a bude vést řádný život. Trvale se baron na Bítově usadil od roku 1920. Jiří Haas byl v této době zamilovaný do rumunské dívky Elisy Radolescu, kterou poznal za války. Ve své snaze přivést ji na Bítov nechal předělat celé jedno křídlo tak, aby připomínalo rumunský styl života. Později se tomuto křídlu říkalo „rumunský trakt“ či lidově Rumunka.⁵⁶

Po svém příchodu na Bítov hrad uzavřel veřejnosti a téměř celý prostor hradu přetvořil na zoologickou zahradu. Nechal zřídit psinec a zahrada a nádvoří se jenom hemžila voliérami a klecemi.⁵⁷ K nechuti okolí se také ujal baron péče o lvíče, které se narodilo v cirkusu Kludský. Samozřejmě z malého lvíčete brzy vyrostla lvice, před kterou se měl i baron na pozoru, ačkoliv se s ní velmi rád chlubil před ostatními pány. Musíme však dodat, že lvice nikomu nikdy neublížila. Její konec je smutný, ale dodnes kolem něj panuje mnoho nejasností. Podle jedné verze jí měl zastřelit sám baron, podle

⁵¹ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

⁵² L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 178.

⁵³ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

⁵⁴ Tyto zbraně jsou pak v roce 1949 po konfiskaci zámku v Náměšti nad Oslavou převezeny zpět na Bítov V. DOLÍNEK, *Zbrojnice hradu Bítov*, s. 411.

⁵⁵ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

⁵⁶ L. JAŠA, *Jiří Haas*, Sokolov 2013, s. 103.

⁵⁷ J. O. ELIÁŠ – I. ŘEHOLKA – J. PAUKERT, *Státní hrad*.

jiné pro ni nebylo v poválečné době dost jídla a ona hladověla a pak pravděpodobně i hladem zemřela.⁵⁸

Můžeme říci, že ránou pro celou rodinu zejména pro baronku Olgu Haasovou byla pozemková reforma z 16. dubna 1919. Nicméně rod Haasu z celého procesu vyšel velmi dobře, bylo jim odebráno asi deset procent z celkového majetku.⁵⁹

Další změna přišla se stavbou vranovské přehrady. Přehrada byla plánována již před válkou, ale právě kvůli válce nebyla myšlenka přehrady uskutečněna. Když se po válce plány na stavbu přehrady opět objevily, všem bylo jasné, že za oběť padne i vesnička Bítov. Obyvatelé si mohli vybrat místo, kde vznikne jejich nový domov. K nelibosti paní baronky si vybrali vyvýšené místo nad řekou, které spadalo do jejího majetku.⁶⁰

Za války bylo panství vystaveno nové správě a také byla baronova závěť, kde uvedl jako svého dědice barona Copée IV., prohlášena za neplatnou, nemohl totiž odkázat majetek cizinci. Kromě několika málo incidentů se však německá správa panství téměř nedotkla. Ke konci války nechal Jiří Haas sepsat nový testament, kde opět svůj majetek odkázal belgickému baronovi, a pro případ že by jej baron nechtěl přijmout, uvedl jako další dědice Gordona Czjžka, syna Roberta Czjžka. Po válce obsadila hrad i okolí sovětsí vojáci, a ačkoliv o nich kolovaly různé zvěsti, tak se zřejmě k baronu Jiřímu chovali velice slušně. Nicméně již 10. května 1945 se situace vyhroutil, když na hrad vtrhla skupina lidí, náležejících k Revolučním gardám. Nekompromisně prohlásili, že všichni Němci musí odejít příštího rána do Německa. Jiří Haas, který byl politicky nestranný a neviděl rozdíly mezi Čechem a Němcem, danou situaci psychicky zřejmě neunesl. Druhý den v časných ranních hodinách spáchal sebevraždu. Nicméně toto je pouze jeden názor na konec baronova života, existují i spekulace, že mu někdo vypomohl. Údajně byl baron pravák a měl být střelen do levého spánku.⁶¹ Pohřben byl v hradní hrobce.

V roce 1997 navštívil hrad baron Copée IV. a nechal spolu s tehdejším kastelánem Dr. Jiřím Paukertem zhotovit pamětní desku k uctění památky Jiřího Haase

⁵⁸ L. JAŠA, *Jiří Haas*, s. 133-138.

⁵⁹ Tamtéž, s. 109.

⁶⁰ Tamtéž, s. 109-110.

⁶¹ http://bitov.czweb.org/1_2/12.html (9. 5. 2016).

a jeho rodiny, která byla zavěšena v hradní kapli. Také na jeho památku byl na nádvoří vysazen strom.⁶²

Bítov byl po baronově smrti zkonfiskován a do správy ho získal Národní pozemkový fond a po roce 1949 Národní kulturní komise. Dnes je Bítov oblíbeným turistickým cílem mnohých lidí, a to nejen pro svou historickou hodnotu, ale i pro okouzlující pohádkovou krajinu, která jej obklopuje.

⁶² L. JAŠA, *Jiří Haas*, s. 142-150.

3. Erby majitelů hradu Bítova a jejich umístění

3.1 Síň předků a Taneční sál

Síň předků je bývalá hradní kaple, kde kněz sloužil mši pro hradního pána, aby se nemusel setkat s čeládkou. Do dnešní romantické podoby ji nechal přestavět František hrabě Daun, jako upomínku na slavnou minulost hradu a jeho rodu, která by neměla být zapomenuta.⁶³ Síň je zdobená šesti erby. Všechny erby jsou tvořeny barokními kartušemi. Tvar štítu je novogotický – spojuje všechny předchozí styly v jeden celek a působí dekorativním dojmem. Tinkтуры polí (nikoliv figur) jsou naznačeny šrafováním.

Erb Lichtenburků (obr. 1) je tvořen štítem o zlatém poli, ve kterém jsou položeny dvě překřížené ostrve. Erb Jankovských z Vlašimi (obr. 2) tvoří štít čtvrcený, skrze který je veden dvojitý kosmý proužek, přičemž v prvním a čtvrtém zlatém poli je přes proužek položena orlice hledící vpravo. V druhém a třetím modrém poli jsou dvě supí hlavy hledící vpravo. Erb Daunů (obr. 3) tvoří znovu čtvrcený štít, kde první a osmé červeně kosmo mřížované pole je zlaté. V druhém a sedmém modrém poli se nachází dvě střely, jejichž dřik je zakončený hvězdou. Ve třetím a šestém zlatém poli se nachází lev ve skoku, v šestém poli je ale lev zpět hledící.

Zrínských erb (obr. 4) je polcený štít, kde se v prvním zeleném poli nacházejí roztažená křídla, a v druhém modrém poli se nachází věž na pahorku. Věž má čelní vchod a dva ochozy. Z pravé i levé strany věže se nachází jedna hvězda. Dalším erbem (obr. 5) je erb manželky Františka Dauna, Augusty z rodu Hardegg.⁶⁴ Čtvrcený štít se středním štítkem, ve kterém se nachází kozoroh ve skoku na pahorku. Druhé a páté zlaté pole zdobí orel s roztaženými křídly a korunkou. Ve třetím a čtvrtém modrém poli se nachází trojlístková koruna s rohy.

Poslední erb (obr. 6) patřil matce Františka Dauna Antonii Marii a také jeho tchýni. Obě ženy pocházely ze slezského rodu Wilczeků.⁶⁵ Jde o čtvrcený štít, kde na prvním modrém poli se nachází lev opírající se předními packami o sloup stojící nalevo. Druhé pole je polcené, přičemž jeho první – pravé pole je stříbrné a zdobí ho orlice hledící vpravo. V levém druhém poli jsou čtyři kůly. Barva pole i počet kůly, pokud to tak vůbec můžeme nazvat je nečitelný. Správně by zde byly dva červené kůly na zlatém

⁶³ *Sylabus paláce hradu Bítova*, 2016, s. 2

⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁵ Tamtéž.

poli.⁶⁶ Ve třetím stříbrném poli se nachází také orlice, ale tentokrát hledící vlevo. Mezi třetí a čtvrté pole je vložena špice s prohnutými boky, kterou zdobí rytířská ruka držící řemdih. Čtvrté pole je stříbrné a je na něm umístěn dělový kříž. Na štítě pak leží ještě středěční francouzský štít, který zdobí husa na pahorku. Nad ním se nachází štít čtvercového typu se dvěma pruhy pokosem. Barva pruhů i pole je opět neurčena.

Taneční sál nechal stejně jako síň předků upravit František hrabě Daun. Výmalba se má přiblížit dřevěné novogotické formě stropu i stěn. Kolem slunečnicové rozety se nacházejí čtyři erby – Lichtenburků (obr. 7), Jankovských z Vlašimi a na Bítově (obr. 8), Daunů (obr. 9) a Zrínských (obr. 10).⁶⁷ Erb Lichtenburků, Jankovských a Daunů se svým ztvárněním shoduje s erby v Síni předků, tvoří je však barokní kartuše nýbrž pouze štíty, které můžeme považovat taktéž za novogotické. Jsou po bocích vykrojené, čímž připomínají renesanční štíty, ale doba vzniku renesančním štítům již neodpovídá. Znak Zrínských se od svého dvojníka v síni předků liší v tinktuře druhého pole, které již není modré nýbrž zlaté, a figuře – věž již nestojí na pahorku, ale vyrůstá přímo z štítu. Výzdobu Tanečního sálu pak doplňují erby rodů v kazetách na stěnách (obr. 11), tvořené pouze štítem. Tinkтуры nejsou vyznačeny. Erb je stínován tak, aby odpovídal dřevěné iluzivní výmalbě místnosti

Síň předků i Taneční sál lze považovat za malé erbovní galerie, jejichž úkolem bylo informovat o propojenosti jejich nositelů a určovaly i sociální postavení jedince. Stejně tak nacházely své uplatnění i při budování tzv. šlechtické paměti. V nejširším významu se pak obracely k veřejnosti právě v interiérech (ale i exteriérech) budov, aby signalizovaly urozenost rodu.⁶⁸

Jak bylo zmíněno výše, obě galerie nechal vytvořit František hrabě Daun. Skrže jednotlivé rody prokazuje důležitost svého rodu. Erb rodu Zrínských propojuje rodinu s významným rodem, který proslul svou udatností a vojenskou zdatností, čímž navazuje na kontinuitu svého rodu, jehož mužští členové vynikli také jako vojevůdci, jako příklad uveďme Leopolda Dauna, vítěze v bitvě u Kolína.

⁶⁶ http://www.hardegg.at/wp-content/uploads/wappen-hardegg-neu_farbe.jpg (10. 3. 2016).

⁶⁷ *Sylabus*, s. 5.

⁶⁸ Martina JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raněnovověké šlechty*, Studie o rukopisech 36, 2005-2006, s. 141-143.

Další předci Jankovští z Vlašimi byli nejen významným rodem, jehož členové významně zasáhli do dějin, ale hlásili se i ke starému rodu pánů z Vlašimi, jehož historie sahá až do 14. stol. k rádcí Karla IV. a druhému pražskému arcibiskupovi Janu Očku z Vlašimi. Skrze tyto rodové vazby se snažili dokázat Daunové urozenost svého rodu, ale i jejich dlouhodobou tradici života v českých zemích.

V obou místnostech je erb Lichtenburků. Lichtenburkové nebyli s Dauny propojeni žádným rodovým svazkem, ale jejich pozornost si zasloužili jako významní majitelé hradu. Předkové Lichtenburků patřili mezi jednu z odnoží panského rodu Ronovců. Nejstarší předek tohoto rodu Smil Světlický byl známý svou odvahou v rytířských turnajích, díky kterým měl získat jako klenot do svého erbu červeného kapra.⁶⁹ Opět se tedy setkáváme se snahou o propojení s rodem, který proslul svou udatností, chrabrostí, ale také svým významem u královského dvora (např. Rajmund z Lichtenburka).

Rody Wilczeků a z Hardegg či Hardeka se nachází pouze v Síni předků. Jejich umístěním do Síně předků vzdává čest své matce a své manželce. Nicméně můžeme zde vidět opět touhu po vyzdvihnutí urozenosti vlastních kořenů. Wilczekové byl starý slezský rod připomínaný již ve 13. století, který v první polovině 18. století získal postupně uherský (1709), říšský (1714) a český (1729) hraběcí titul za své vojenské zásluhy a činnost u dvora.⁷⁰ Nemluvě o tom, že tímto propojením, ale také dokazuje trvalé spojení s tímto rodem, vždyť jak už bylo zmíněno, jeho tchýně z tohoto rodu také pocházela.

Druhý rod, z něhož pocházela manželka Františka Dauna, byl možná ještě, co se modré krve týče, významnější, protože svobodní páni z Hardegg získali hraběcí titul již roku 1495 od Maxmiliána I.⁷¹, čímž se nemohli pochlubit ani sami Daunové.⁷²

Z výše zmíněného vyplývá, že František Daun se snažil prokázat tradici vojenské zdatnosti a urozenosti spojením s výše uvedenými rody. Je zřejmé, že choval ke svým předkům z těchto výše zmíněných důvodů hlubokou úctu, vždyť nic nezvedne prestiž rodu tak jako jeho slavná a bohatá historie.

⁶⁹ Milan MYSLIVEČEK, *Velký erbovník. Svazek 1*, Plzeň 2005, s. 373.

⁷⁰ Konrad BLAŽEK, *Der Adel Oesterr. Schlesien*, Brno 2000, s. 103.

⁷¹ Tamtéž, s. 40.

⁷² Daunové získali hraběcí titul až v roce 1655. M. MYSLIVEČEK, *Velký erbovník. Svazek 1*, s. 163.

3.2 Lichtenburkové

Kromě Síně předků a Tanečního sálu se erb Lichtenburků také nachází v kapli. Dva erby z náhrobků jsou nad sebou umístěny ve stěně kaple. Jsou to erby neúplné a špatně viditelné, ale přesto se liší od ostatních erbů na hradě tím, že zde vidíme dvě lidské postavy jako štítonoše, stojící na ozdobných stuhách.

Další dva erby se nacházejí na náhrobcích na podlaze (obr. 12). Renesanční štít, v jehož poli se nacházejí dvě překřížené ostrve. Turnajovou přilbu s korunou doplňují vlající pokrývadla. Jako klenot slouží paví pera, na nichž je položen kapr na podušce. Tady však vyvstává otázka, protože Lichtenburkové z Bítova užívali jako klenotu kapra, ale nikoliv na podušce. Tento klenot patří pánům z Lipé.⁷³ Po podrobnějším přezkoumání textu levého náhrobku zjistíme, že náhrobek patří poslednímu bítovskému pánovi z rodu Lichtenburků, který zemřel na svatého Michala, tedy 29. září 1572. Proč však je zde špatně zobrazen jeho rodový znak, zůstává záhadou.

3.3 Jankovští z Vlašimi

Také náhrobek s erbem Jankovských z Vlašimi se nachází v kapli nad dřívější hrobkou (obr. 13). Bohužel je spodní část erbu zasazena v zemi a díky tomu nevidíme erb celý, kvůli tomu je určení typu štítu těžší. Pravděpodobně se jedná o španělský čtvrcený štít, skrze který je veden kosmý proužek, který je ale opravdu velmi špatně viditelný. Stejně tak figury se dají velmi těžko rozeznat. Orlice v prvním a třetím spíše tušíme, než že bychom je viděli. Supí hlavy v druhém a čtvrtém poli jsou však zřetelné lépe.

Další erb Jankovských z Vlašimi (obr. 14) vznikl v 19. stol. Jedná se o závěsný erb, který měl pravděpodobně sloužit k dekorativním účelům. Novoanglický čtvrcený štít, kosmo zlatostříbrný proužek, v prvním a čtvrtém stříbrno-zlatém poli je umístěna černá orlice. Druhé a třetí pole je stříbrné s dvěma červenými supími hlavami. Na štítu je umístěna turnajová přilba s pravým pokrývadlem zlato-černým a levým stříbrno-červeným. Na přilbě je položena trojlístková koruna, z které vychází černá křídla, na nichž leží dvě červené supí hlavy. Z nějakého důvodu tinktury neodpovídají správnému vyobrazení štítu, vždyť jenom stříbrno-zlaté pole je heraldicky nepřipustné. Z jakého důvodu je tomu tak, se můžeme domnívat, ale teoreticky může jít o restaurátorský zásah, který se nedržel heraldických pravidel.

⁷³ M. MYSLIVEČEK, *Velký erbovník. Svazek 1*, s. 377.

3.4 Daunové

Soubor erbů rodu Daunů na Bítově je velice bohatý. Zanechali stopy v architektuře, mobiliáři a také zde najdeme erb jako sepulkrální památku. Jejich působení v architektuře zřejmě souvisí s romantickou úpravou hradu za časů Františka Dauna a jeho syna Jindřicha. V tomto případě můžeme erby chápat jako upomínku toho, že právě Daunové provedli tuto zásadní přestavbu, která silně ovlivnila interiér i exteriér hradu.

První z erbů (obr. 15) je plastický, tvořený z kamene a nachází se na portálu v přízemí klenbové chodby severního křídla. Jedná se o francouzský štít se zlatým polem, které je kosmo mřížované. Na štítu leží koruna s devíti perlami, jež značí příslušnost k hraběcímu stavu. Další erb (obr. 16), který zdobí portál, můžeme nalézt na chodbě v prvním patře severního křídla. Portál zdobí romantické ornamenty, ve vložení špici se nachází kolorovaný španělský štít se zlatým polem, které je kosmo červeně mřížované. Na štítu je položena trojlístková koruna. Celý erb doplňuje motiv zlatých pokrývadel.

Ve fialovém pokoji se nachází další symboly tohoto slavného rodu (obr. 17). Nade dveřmi je vymalována barokní kartuše s renesančním vykrajovaným štítem o zlatém poli červeně kosmo mřížovaném. Tinktury jsou šrafované. Obdobný štít se nachází v klenbě stropu, ale netvoří ho barokní kartuše a nejsou vyznačeny tinktury. Můžeme říci, že tvoří ozdobný květinový motiv, který je základním tématem výmalby celého sálu.

V interiérech hradu jsou ještě další dva erby, které jsou vymalované na stěnách. První z nich je tvořen francouzským štítem s kosmou mříží a nad hlavou štítu se nachází hraběcí koruna (obr. 18). Druhý z nich patří rodu Wilczeků (obr. 19), jejichž spojení s Dauny bylo vysvětleno výše. Zde vidíme taktéž francouzský štít, který je čtvrcený, přičemž v prvním modrém poli je lev opírající se o vlevo stojící sloup. Druhé pole je polcené, v pravém poli je orlice, v levém jsou dva pruhy. Mezi třetí a čtvrté pole je vložena špice s prohnutými boky, na které je ruka držící řemdih. Na čtvrtém poli je umístěn dělový kříž. Na štítě leží středeční francouzský štítek s husou na pahorku, nad kterým je štít obdélníkového typu, na kterém jsou dvě kosmá břevna. Oba štíty jsou stylizované v různých odstínech hnědé barvy, nedodržující striktní šrafování, tudíž plnily zřejmě pouze ozdobnou funkci.

Posledním erbem souvisejícím s architekturou, je velký erb na vstupním průčelí u první věže (obr. 20). Umísťovat erb na vstupní bránu bylo zvyklostí stavitelů již od středověku, i když zprvu se jednalo o vytesané desky zasazené ve fasádě a až později o plastické erby jako na Bítově.⁷⁴ Znovučtvrcený šrafovaný francouzský štít, kde první a osmé pole je červeně kosmo mřížované. Druhé a sedmé pole je modré s liliemi na dlouhém dříku. Třetí a šesté pole je zlaté a je na něm umístěn lev ve skoku, v šestém je opět lev zpět hledící. Čtvrté a páté pole je černé s trojlístkovou korunou. Na štítu leží hraběcí koruna.

Většinu věcí z mobiliáře s rodovým znakem Daunů tvoří obrazy. V pracovně je umístěn obraz ve zlatém dřevěném rámu, jehož obsah nás informuje o udělení čestného občanství Bítova hraběti Otokaru Daunovi (obr. 21). Doslova je zde napsáno:

Seiner Excelenz dem hochgeborenen Herrn, Herrn Otokar Grafen von und zu Daun, auf Hassenheim und Calaborn, k. u. k. Generalmajor a. D. k. k.⁷⁵ wirklichen geheimen Rathe, Besitzer aund Herrn der Burg und Herrschaft Vöttau, Alingau, Biskupitz, Ober Kaunitz mit Latein und Skalitz, etz., etz., etz. Auf der Burg Vöttau.

Der Gemeindeausschuss der Marktgemeinde Vöttau hat in seiner öffentlichen Plenarsitzung am 7. Juni 1900 Eure Excellenz hochgeborenen Herrn Grafen in Würdigung der vielen der Marktgemeinde Vöttau erwiesenen großen Wohlthaten und um diese Marktgemeinde erwortenen Verdienste einstimmung zum restem Ehrenbürger dieser Marktgemeinde zu ernennen und Eure Excellenz deises Decret zu überreichen beschlossen.

Vöttau am 9. Juni 1900

Nad textem je umístěn úplný erb, tvořený nepravidelně vykrajovaným znovučtvrceným štítem (opět jej můžeme zařadit mezi novogotické štíty), jehož první a osmé zlaté pole je červeně kosmo mřížované. Na druhém a sedmém modrém poli dvě přepásané oboustranné stříbrné lilie, třetí a šesté zlaté pole s černým lvem, prvně hledícím vpravo, podruhé na opačnou stranu. Čtvrté a páté pole je černé se zlatou

⁷⁴ Karel MÜLLER, *Erby zámku v Polance nad Odrou. K zaniklým (?) heraldickým památkám*, Vlastivědný sborník Novojičínka 62, 2012, s. 85.

⁷⁵ Zkratka a. D. k. k. znamená außer Dienst kaiserliche königliche. Pomocí této zkratky bylo propůjčeno užívání titulu hodnosti, v tomto případě generálmajora, i když byl již mimo službu.
<http://www.gutefrage.net/frage/was-heisst-general-a-d> (18. 4. 2016).

trojlístkovou korunou. Na přilbě jsou umístěny čtyři turnajové přilby. Heraldicky první přilbě slouží jako klenot tři pera, druhé lev ve skoku, třetí labuť s roztaženými křídly, čtvrté křídla. Kolem štítu vlají fafrnochy, pravý červený, levý zlatý. Klenoty jsou stylizované, šedočerně stínované.

Další obraz dle mědirytiny z roku 1758 s portrétem hraběte Leopolda Dauna, proslulého vojevůdce habsburské monarchie, připomíná slavnou historii rodu. Za své zásluhy získal roku 1753 Řád zlatého rouna⁷⁶ a za vítěznou bitvu u Kolína Vojenský řád Marie Terezie, který byl založen právě v den této bitvy 18. června 1757 jako nejvyšší rakouské ocenění pro důstojníky.⁷⁷

Barokní kartuše (obr. 22) tvořená oválným štítem se zlatým polem červeně kosmo mřížovaným. Na štítě je zavěšen Řád zlatého rouna a Vojenský řád Marie Terezie. Na hlavě štítu je položena trojlístková koruna. Kartuše je zavěšena na překřížených kůlech a doplňuje ji plášť, tinktury opět šrafované.

V obrazárně se nacházejí dva velké portréty znázorňující manželský pár plukovníka Filipa Arnošta Dauna (1600-1671) a Marii Uršulu rozenou Groschlag von Dieburg (obr. 23).⁷⁸ V pravém rohu na obraze Marie Uršuly jsou alianční erby – erb rodu Groschlag a erb Daunů. V levém rohu obrazu Filipa Arnošta Dauna je pouze erb Daunů. Erb rodu Groschlag von Dieburg tvoří novoanglický štít se zlatým polem a třemi stříbrnočerveně šachovanými břevny. Na štítu je položena turnajová přilba se zlatočernými příkrývadly, klenotem je stříbrné a modré pero. Druhý erb tvoří francouzský čtvrcený štít se střeďečným korunovaným zlatým červeně kosmo mřížovaným štítkem, druhé a páté pole dělené, v horním poli se nachází dvě lilie, ve spodním koruna. Třetí a čtvrté zlaté pole s černými lvem, ve čtvrtém poli zpět hledícím. Na štítu jsou položeny tři korunované přilbice se zlatočernými příkrývadly, jako klenot slouží u heraldicky první přilby labuť s černými křídly, u druhé dvouocasý černý lev a u třetí černá křídla.

Poslední dva obrazy (obr. 24), které bych ráda zmínila, zobrazují další významné členy rodu z řad církve a armády – hraběte Filipa Dauna a Josefa hraběte Dauna. Pro nás zajímavější je obraz Josefa Albina Františka hraběte Dauna, knížete

⁷⁶ <http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/pvychod/krechor/daun.htm> (15. 3. 2016).

⁷⁷ František STELLNER, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2007, s. 127.

⁷⁸ *Sylabus*, s. 8.

z Tiana, probošta konzistoře v Salcburgu, kanovníka v Passau, pána ze Sassenheimu a Kalabornu, jak zní celý jeho titul, je zde totiž uprostřed jeho titulatury znázorněn erb hrabat Daunů a knížat tianských. Erb je celkem malý a tak jsou některé detaily těžko rozeznatelné. S určitostí však můžeme vidět, že vedle štítu stojí štítonoši, pravděpodobně nějaká bájná zvířata. Nad celým erbem je pak knížecí koruna se znakovým pláštěm, která celý štít halí. Z pravé části pláště pak vystupuje mitra, což nám signalizuje onu příslušnost k církvi a z levé zřejmě peří.

Na Bítově se nacházejí několikera kamna, dvojce z nich, kachlová, nesou totožný znak Daunů (obr. 25). Jedna stojí v Tanečním sále a druhé ve Fialovém pokoji. Bylo obvyklé, že kamna byla užívána jako typ reprezentativní plochy, ale většinou se jednalo o kachle, na kterých byl vyvedený jeden erb, s jehož osobou se pak spojovala například přestavba sídla, či více erbů, pokud například vyjadřovaly příbuzenské vztahy.⁷⁹ Bítovských kamen se týká první příklad, ale erb není vytvořený přímo na kachlech, ale je umístěn v čele kamen. Jedná se o pozlacený erb tvořený barokní kartuší s oválným štítem s typickou kosmou daunovskou mříží, nad kterým je umístěna hraběcí koruna. Kamna jsou vytvořena v novogotickém stylu, jsou na nich zpodobněny lomené oblouky a ve špicí můžeme vidět napodobeninu pozdně sakrálních oken a celý pohled pak dotvářejí napodobeniny fiál jako na středověkých katedrálách.

Jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, hrad Bítov se může pochlubit bohatou zbrojnicí. Není proto překvapivé, že i některé zbraně jsou spojené s rodem Daunů. Můžeme zde nalézt dvě děla (obr. 26), která jsou návštěvníkům k vidění na chodbě v prvním patře. Na těle děl se nachází oválný erb s daunovskou mříží, který kolem dokola zdobí ornamentální motivy, a nad ním je umístěna koruna. Pod erbem je nápis HENRIOS COMES A DAUN DORIN DALESCZ – Jindřich hrabě z Daunu v Dalešicích. Na tomto nápisu je velmi zajímavé ztvárnění písmena R, které je zde zpodobněno dvěma trojúhelníky špičkami k sobě. Na hlavní děla je portrét muže v ozdobném rámu, pod kterým je nápis PROTECTOR DAVNIA FVNDI POPVLIS V DALESITZEN⁸⁰ – Daun, ochránce lidu dalešického. Nápis tvoří

⁷⁹ R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace*, s. 185-186.

⁸⁰ Staré názvy Dalešic znějí na příklad Daleszitz (1633) nebo Dalleschitz (1672) Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I A-L*, Praha 1970, s. 169. Právě první název mě

chronogram a je zde skryt letopočet 1724, což bude zřejmě rok výroby. Vzhledem k roku 1724, mohlo být toto dělo vytvořeno jako upomínka na počátek vlády Daunů na dalešickém zámku, na kterém po tomto roce došlo k rozsáhlým barokním přestavbám.⁸¹ Dále se pak ve zbrojnici nachází kulovnice, kterou vyrobil Josef Heinige ve Vídni. Na rukojeti se nenachází typický erb, jedná se spíše o symbolické zobrazení (obr. 27).

V kapli stojí dvě masivní kostelní dřevěné lavice z druhé poloviny 19. století, na kterých je umístěn plasticky zpracovaný pozlacený erb Daunů (obr. 28). Obdélníkový znovučtvrcený štít, první a osmé zlaté pole s mříží postavenou na koso, druhé a sedmé pole modré s přepásanými oboustrannými liliemi, třetí a šesté zlaté pole se lvem ve skoku, v šestém poli zpět hledícím, čtvrté a páté pole černé s korunou. Nad štítem je umístěna hraběcí koruna. Tinkтуры znázorněny šrafováním.

Z mobiliáře už je třeba zmínit pouze reliéfní závěsný kolorovaný znak Daunů (obr. 29), který je tvořen barokní kartuší s rostlinnými motivy s renesančním štítem o zlatém poli s červenou mříží postavenou na koso. Pravděpodobně původně zdobil některou z reprezentačních místností hradu. Poslední věcí, která však nenesé typický erb, zase pouze jakýsi zástupný symbol, je dřevěná skříň, na jejichž dveřích nalezneme dřevěnou mřížku opět obklopenou rostlinnými motivy (obr. 30).

Do stěny kaple je zasazen alianční znak Františka hraběte Dauna a jeho manželky Alžběty z Hardegg, který se původně zřejmě nacházel na jejich náhrobku (obr. 31). Alianční znak je tvořen dvěma novoanglickými štíty, manžela je zlatý červeně kosmo mřížovaný a štít manželky tvoří středeční francouzský štítek, ve kterém je kozoroh na pahorku ve skoku, na druhém a pátém zlatém poli najdeme orla, ve třetím a čtvrtém modrém poli rohy. Nad hlavou štítu je umístěna koruna s jedenácti perlami.

V kapli se také nachází epitaf Františka hraběte Dauna, na kterém je napsáno frakturou: *Franz Graf Daun k. k. Kammerer, Oberwachtmeister in der Arme, Ritter der Oestr. Leopold Ordens, Herr zu Vötau, Skalitz, Kaunitz, Latein, Alingau, Biskupitz und Rolchitz, geboren den April 1781, gestorben den April 1836*. Erb, který zde nalezneme, je totožný s erby na kostelních lavicích s jedinou výjimkou - obepíná ho kolem dokola

vede k tomu, že se jedná právě o Dalešice. V případě Dalešice se může jednat o zkrácení slova kvůli nedostatku prostoru a Dalešitz má koncovku -en jako přídavné jméno.

⁸¹ www.wessels.cz/ZamDal_Historie.html (19. 3. 2016).

páska na které je napsáno POTUI ESSE QUAM VIDERI – Byl víc, než se zdál. Pravděpodobně oba erby vznikaly ve stejné době.

Tyto sepulkrální památky, ale i ty, jež byly zmíněny dříve, souvisí se snahou šlechty o uchování rodové paměti. Za prvé tyto památky sloužily k sebe prezentaci jedince a snaze uchovat se v paměti příštích generací. Za druhé pak lze vidět touhu šlechty zviditelnit dlouhou rodovou kontinuitu, k čemuž pak sloužily erby jako symbolické odkazy na minulost.⁸²

3.5 Haugwitzové

Erb rodu Haugwitzů na Bítově najdeme pouze na jedné zbrani, vytepán na rukojeti (obr. 32). Je zde úplný erb, tvořený francouzským štítem s červeným polem a beraní hlavou. Na hlavě štítu je koruna s devíti perlami. Na koruně jsou tři korunované turnajové přílby s vlajíci pokrývadly. Heraldicky první slouží jako klenot křídla, druhé a třetí beraní.

3.6 Haasové z Hasenfelsu

Po baronu Haasovi zůstala v mobiliáři bohatá sbírka porcelánového nádobí (konvice, šálky, talíře, misky a jiné) a hygienických potřeb (misky na mýdlo, umyvadla...), z nichž každá je označena rodovým erbem (obr. 33). Jedná se o různě vykrajovaný štít, který tvoří modré pole se zlatým kosmým břevnem, na kterém je hnědý zajíc ve skoku, v prvním poli se ještě nachází zlatá hvězda. Na štítu je položena koruna se sedmi perlami, která poukazuje na příslušnost k baronům.

Úplnou podobu erbu rodu Haasů můžeme vidět na vyšívaném obraze z druhé čtvrtiny 20. století (obr. 34). Štít s modrým polem, na kterém je položeno stříbrné břevno se zajícem, v prvním poli je zlatá hvězda. Na štítě leží baronská koruna, ze které vychází tři přílby s korunkami a zlatomodrými pokrývadly. Heraldicky první přílbe slouží jako klenot zlatomodrá pera, druhé zlatomodrá křídla, třetí rytířská ruka držící meč. Štítonoši jsou dva zlatí lvi stojící na zlatých ornamentech.

Dalším předmětem, který rozhodně nesmíme opomenout, je zlatomodrý kalamář s posýpátkem a víčky z konce 19. století (obr. 35), zdobený jednak zlatým ležícím psem a malým erbem, který alespoň symbolicky připomíná erb Haasů – štít se zlatým polem s kosmým břevnem.

⁸² V. BŮŽEK – P. KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, s. 182-183.

Jak bylo zmíněno výše, v 90. letech baron Copée IV. spolu s tehdejšími kastelánem nechali vytvořit mramorovou pamětní desku na barona Haase a jeho rodinu (obr. 36). Erb je stejný jako na porcelánovém nádobí. Na této desce je napsáno:

Zum ehrenden Gedenken an den hier ruhenden / Na věčnou paměť zde odpočívajícího

Georg Julius Freiherrn Haas Hasenfels

** 20. 10. 1876 † 11. 5. 1945*

und an seine Eltern / a jeho rodičů

Georg Karl Freiherrn Haas von Hasenfels

** 6. 12. 1841 † 29. 11. 1914*

Olga Ludmilla Freiin Haas von Hasenfels geborene Dannenberg

** 12. 9. 1856 † 17. 6. 1942*

R. I. P.

Poslední dva erby se nacházejí ve vitrážových oknech kaple – v okně se svatým Jiřím a svatou Ludmilou (obr. 37). Světci byli pravděpodobně vybráni záměrně podle barona a jeho matky jako upomínka na ně samé a také na to, že tyto okna nechali vyrobit. Erb je stejný jako na vyšívaném obraze.

3.7 Pečetě, pečetidla a erbovní listina Jankovských z Vlašimi

Na pečeť bylo pohlíženo jako na deklaraci sociálního statutu a prestiže. Současně však pečeť poskytovala dispoziční právo, tedy ten, kdo měl pečeť, mohl pod ní vydávat listiny, nikoliv pod panovníkovou pečetí. Díky bohatému pečetnímu obrazu a uměleckému ztvárnění měla pečeť také reprezentativní roli. Pečetě s erby jednoznačně identifikovaly svého vlastníka, což přirozeně byla její další role.⁸³ Není proto překvapením, že erbovní pečeti tvoří nedílnou součást heraldické prezentace rodu a z tohoto důvodu nesmí chybět ani zde.

3.7.1 Pečeť Rajmunda z Lichtenburka⁸⁴

Velikost: cca 45 mm.

Barva: hnědá, původně přirozená. Ztmavla vlivem prostředí a zacházení.

Materiál: vosk.

⁸³ R. ŠIMŮNEK, *Reprezentace*, s. 150.

⁸⁴ Moravský zemský archiv Brno, fond Cisterciáčky Staré Brno, sign. 1310 X 21, datum vydání 21. 10. 1310, dostupné na <http://monasterium.net/mom/search?q=Rajmund+z+Lichtenburka&sort=date&arch> (21. 3. 2016).

Tvar pečeti: okrouhlý.

Způsob připevnění: přivěšená na pergamenových prouzcích.

Ochrana pečeti: chybí.

Pečetní obraz: pečeť erbovní – neúplný erb tvořený gotickým štítem, ve kterém jsou dvě zkřížené ostrve.

Pečetní opis a jeho písmo: veden po obvodu pečeti. Na fotografii je opis nečitelný i po porovnání s jinou pečetí Rajmunda z Lichtenburka⁸⁵, která se liší však pouze barvou (pečeť je zelená). Pokud se podíváme do Urbanovy studie o Lichtenburcích⁸⁶, najdeme zde také vyobrazení Rajmundovi pečeti. Můžeme se domnívat, že otisk byl vytvořen stejným pečetidlem. Opis oddělený od pečetního obrazu perlovcem psaný smíšenou majuskulou je REIMUNDI DE LICHTENBURG. Začíná vpravo nahoře oddělený křížkem.

Rok vydání: 1310.

3.7.2 Pečeť Hynka Jankovského z Vlašimi⁸⁷ (obr. 38)

Velikost: 35 mm.

Barva: červená.

Materiál: vosk.

Tvar pečeti: okrouhlý.

Způsob připevnění: přivěšená za pomoci papírových proužků.

Ochrana pečeti: dřevěné pouzdro, vrchní víčko chybí. Pouzdro je velké 69 mm.

Pečetní obraz: jedná se o pečeť erbovní. Zobrazuje úplný erb nakloněným vpravo tvořený kolčím čtvrceným štítem. V prvním a čtvrtém poli je orlice, v druhém a třetím supí hlavy. Na hlavě štítu je položena turnajová přilba s korunkou, kolem které vlají pokryvadla, klenotem jsou křídla.

Pečetní opis a jeho písmo: psán po obvodu pečeti. Opis začíná vpravo nahoře a pokračuje vlevo. Je zde napsáno humanistickou majuskulou HYN?O?AR WLASIMIE. Opis začíná a je ukončen křížkem.

⁸⁵ Národní archiv, fond Benediktini – klášter Břevnov, sign. 63, datum vydání 16. 10. 1307, dostupné na [http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RBB/63/charter?q=Reimund z Lichtenburka](http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RBB/63/charter?q=Reimund+z+Lichtenburka) (21. 3. 2016).

⁸⁶ J. URBAN, *Lichtenburkové – jejich postavení v českých dějinách doby předhusitské*, Heraldika a genealogie 25/3-4, 1992, s. 210.

⁸⁷ Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Daunů, k. 7, i. č. 150, sign. III 104, datum vydání 24. 2. 1642.

Rok vydání: 1642.

3.7.3 Pečeť hraběte Dauna⁸⁸ (obr. 39)

Velikost: 32 mm.

Barva: červená.

Materiál: španělský vosk.

Tvar pečeti: okrouhlý.

Způsob připevnění: přitištěná.

Pečetní obraz: Pečeť erbovní, nemá bez opisu. Zobrazuje úplný erb Daunů, variantu se čtyřmi přilbami.

Rok vydání: 1802.

V roce 2014 byla mimo jiné na podobné téma obhájena diplomová práce na Masarykově univerzitě zabývající se pečetěmi panství, včetně např. Bítova.⁸⁹

3.7.4 Pečetidla po baronu Haasovi

Baron Haas po sobě zanechal celkem tři pečetidla, která jsou neobyčejná svým provedením. Nejmenší pečetidlo, které se pravděpodobně užívalo k soukromé korespondenci, měří na výšku 30 mm a jeho průměr je 29 mm. Střední pečetidlo má na výšku 39 mm a v průměru 55 mm. Tato dvě pečetidla jsou vytvořeny jako malé válce bez rukojeti. Třetí pečetidlo je pravděpodobně ze všech nejvýznamnější (obr. 40). Dochovalo se v černé schránce, na které je napsáno KAISERLICHER RAT JOH. SCHWERDTNER WIEN XVIII. GENTZG. 104. Z tohoto popisku se dozvíme, že pečetidlo vyrobil na zakázku známý mědirytec a medailista Johann Schwerdtner, který za svou celoživotní práci získal mnoho ocenění.⁹⁰ Je zde uveden i rok výroby – [19]18 a adresa výrobce – Gentzgasse 104 Wien. Pečetidlo je dlouhé 90 mm a rukojeť je vytvořená ze dřeva.

Všechna tři pečetidla jsou nemá a erbovní. Znázorňují úplný erb Haasů se štítonoši a se vším, co k němu náleží. Tinktury pole a břevna jsou znázorněny šrafováním. Poslední pečetidlo se od ostatních ještě liší tím, že je zdobené po obvodu

⁸⁸ Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Daunů, k. 22, i. č. 324, sign. XI261, datum vydání 27. 12. 1802.

⁸⁹ Lucie KEJNOVSKÁ, *Pečetě panství na Moravě a ve Slezsku v 18. A 19. století: Znojemský a olomoucký kraj*, Brno 2014.

⁹⁰ http://www.biographien.ac.at/oeb1/oeb1_S/Schwerdtner_Johann_1834_1920.xml (31. 3. 2016).

perlovcem, pravděpodobně se s ním pečetily významnější písemnosti i třeba úředního rázu.

3.7.5 Erbovní listina Jankovských z Vlašimi⁹¹

Erbovní listina či list je úřední dokument, který vydal panovník nebo palatin jím pověřený, a povyšoval do šlechtického či vyššího stavu a polepšoval erb. Nejprve tyto listiny měly skutečně formu listiny (jako je tomu např. u této), ale to se časem zdálo nepraktické a proto se přistoupilo k vydávání složek o čtyřech a šesti listech.⁹²

Okolnosti vydání erbovní listiny (obr. 41) pro Fridricha Jankovského a jeho příbuzné byly již vysvětleny výše. Jazykem pergamenové listiny je němčina a písmem bastarda. Pečeť u listiny dochována není, ale byla přivěšena na zlatých šňůrkách. Uprostřed listiny se nachází obraz povýšeného erbu.

Úplný erb, který je tvořen okrasným novověkým čtvrceným štítem. Přes první čtvrté zlatomodré pole je veden kosmý zlatomodrý proužek, na kterém je položen černý orel. Druhé a třetí pole je stříbrné se dvěma červenými supími hlavami. Na štítu je položena turnajová přilba s korunou, která má pravé pokrývadlo zlatočervené a levé stříbrno červené, klenotem jsou křídla se zlatomodrým proužkem a dvěma červenými supími hlavami.

Štít je umístěn v síni slávy. Heraldicky napravo od štítu stojí postava krále ve zbroji, snad zobrazující krále Matyáše II. a nalevo bohyně Pallas Athéna, držící vavřínový věnec. Pod erbem se nachází štíty, meče a prapory, symbolizující zřejmě válečné zásluhy. Na portále je umístěno několik erbů. Uprostřed se nachází erb rakouského arcivévodství, po levé straně je erb uherského království a po pravé erb království českého. Ostatní erby patří jednotlivým kurfiřtům zleva doprava – mohučské, kolínské, trevírské arcibiskupství, rýnské falckrabství, saské vévodství a braniborské markrabství.

⁹¹ Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Daunů, k. 3, i. č. 74, sign. II. 61, datum vydání 1. 3. 1615.

⁹² M. BUBEN, *Encyklopedie*, s. 115.

4. Erby na Bítově, které nepatří jeho majitelům

V depozitáři na Bítově najdeme několik předmětů s erby, které nepatří majitelům Bítova. Tyto památky se dostaly na Bítov z různých částí České republiky a schovávají v sobě kus zajímavé a neznámé historie, proto je důležité, aby jim byla také věnována pozornost.

4.1 Židle s erby

V depozitáři hradu nalezneme sadu šesti židlí, na jejichž opěradlech jsou vyšité erby. U některých erbů se mi podařilo vypátrat jejich majitele. Je zjevné, že židle byly vytvořeny na základě nějakého klíče. S jistotou můžeme říci, že mezi jednotlivými majiteli erbů bylo příbuzenské spojení. Dvě židle se odlišují od ostatních v tom, že pod erbem se nachází začáteční písmeno jejich rodu. Zda však měly nějak významnější postavení mezi ostatními, nedokážu určit.

Obr. 42 je erb rodu Kinských. Novogotický štít s červeným polem, ze kterého zleva vystupují tři stříbrné vlčí zuby. Na hlavě štítu se nachází hraběcí koruna. U paty štítu je vyšito písmeno K. Kořeny Kinských sahají až do 13. století, kdy jsou známí jako Vchynský z Vchynic, ale svého věhlasu a významu nabyli až po třicetileté válce. Členové rodu se aktivně účastnili veřejného života a několikrát významně zasáhli do dějin, např. František Oldřich Kinský vyjednal roku 1699 mír s Turky. V 18. století se rod rozdělil na knížecí a hraběcí linii. Soudě dle našeho erbu se zde jedná o hraběcí linii.⁹³

Na další židli je vyšit erb baronů Puteani (obr. 43). Novogotický štít tvořený stříbrným polem, na kterém leží červené polobřevno. Stříbrné pole zdobí džbány v obráceném trojhranu a ve vrchní části zlatočervený rak. Celý štít doplňuje baronská koruna. U tohoto štítu je zajímavé, že byl nesprávně vytvořen. Každý si jistě povšimne, že kombinace stříbrného pole a zlaté figury je nepřipustná. Správně jsou totiž džbány červené. Za tuto záměnu pravděpodobně může upadající znalost heraldiky nebo spíše snaha o stylizaci štítu, což se zdá pravděpodobnější s přihlédnutím k zlato-červenému rakovi, který má být pouze červený.

⁹³ Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, Praha 2013, s. 206-207.

Puteani byl italský rod, který jako mnoho jiných cizích rodů, přišel do Čech v 17. století, kdy také získal český rytířský stav a potvrzení erbu. Když jiný člen rodu Josef František Antonín koupil k roku 1725 statek Soutice, jistě netušil, že bude o několik desítek let později za vzorné hospodaření povýšen do panského stavu.⁹⁴

Puteani byli spojeni sňatkem s Kinskými v roce 1805, kdy se hrabě Leopold oženil s Marií Terezií, svobodnou paní z Puteani.⁹⁵ Do historie chlumecké větve však vstoupili Puteani významně ještě jednou a to po smrti hraběte Leopolda, kdy chlumecké panství měla spravovat za svého nezletilého syna právě Marie Terezie, ale ve skutečnosti panství řídil její bratr Karel Puteani.⁹⁶

Další erb patří rodu Rumerskirch (obr. 44). Novogotický štít s červeným polem, na kterém je stříbrný kostel s jednou věží, čelo kostela je tvořené třemi okny v trojhranu a bránou, boční strana kostela má okna tři. Štít doplňuje baronská koruna. Opět stejně jako u Puteani vyobrazení erbu není přesné, odlišuje se v počtu oken. Rumerskircheny lze dělit na dva rody – hraběcí a panský – nás se týká druhá možnost. Rumerskirch byl slezský rod, který přišel do Čech na konci 17. století a záhy získal rytířský titul a o půl století později i panský.⁹⁷

Rod Rumerskirch je také příbuzensky spojen s Puteani. Cecilia von Rumerskirch byla totiž matkou Franzisky de Pauly Helversen von Helversheim, která si vzala za muže Karla Ferdinanda Josefa Puteani, Cecilia Rumerskirch byla tedy jeho tchýní.⁹⁸

U dalšího erbu nacházíme opět spojení s Puteani. Dcera Karla Josefa Franziska z Puteani si vzala za manžela Karla Josepha von Elvenich, jehož rodu patří následující erb (obr. 45). Novogotický štít modro-zlatě dělený, přes který je položeno červené břevno. V modrém poli jsou umístěny dvě holubice, na sebe hledící, a ve zlatém poli černá hvězda s osmi hroty. Nad hlavou štítu je baronská koruna. Rodina Elvenich byla do panského stavu uvedena císařovnou Marií Terezií roku 1772. Zajímavé je, že k tomuto rodu se také hlásil císařský důstojník Emerich, který vlastnil statek Hradiště na

⁹⁴ M. MYSLIVEČEK, *Velký erbovník. Svazek 2*, Plzeň 2006, s. 137.

⁹⁵ Karel RICHTER, *Sága rodu Kinských*, (bez místa vydání) 2012, s. 65.

⁹⁶ Aleš VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004, s. 170.

⁹⁷ Rudolf Johann MERAVIGLIA, *Der Böhmisches Adel*, Brno 2000, s. 89.

⁹⁸ <http://patricus.info/Rodokmeny/Puteani.txt> (26. 4. 2016).

Klatovsku, jenž však panský stav získal až v druhé polovině 19. století. Vzhledem k předpokladu, že židle vznikly v první polovině 19. století a již erb nese korunu se sedmi perlami, která nám signalizuje příslušnost k panskému stavu, zřejmě manžel Franzisky z Puteani pocházel ze starého rodu z Porýní, nikoliv z této klatovské větve.

U posledních dvou erbů neznám majitele. Po provedení rozsáhlé rešerše literární⁹⁹ i internetové jsem nebyla schopná majitele určit. Obr. č. 46 je francouzský červený štít se čtyřmi stříbrnými řekami, na něm se nachází hraběcí koruna. Obr. 47 je novogotický erb o zlatém poli s šedočerným lvem ve skoku, hledícím vpravo. V pravé paži drží stříbrný meč se zlatou rukojetí. Na štítu je hraběcí koruna se zlatými příkrývadly.

Tyto židle se na Bítov dostaly z Kamenického Šenova a Němčic, které vlastnili po dlouhý čas Kinští a když po roce 1945 došlo k zestátnění, byly bez nějaké bližší historické souvislosti převezeny na Bítov, kde se nachází doposud.

Otázkou je, za jakým účelem byly židle vytvořené a kdo je vytvořil, na základě jakého klíče, jak bylo zmíněno již výše. Touto otázkou jsem se zabývala velmi podrobně. Mojí první myšlenkou bylo, že byly vytvořeny na základě rodového spojení po ženské linii, tedy že erby patří manželům těchto žen – babička, matka, vnučka, pravnučka. Do této teorie však nezapadal erb Kinských a také žádný z erbů neodpovídá rodu, manžela Cecilie von Rumerskirch, Helversen von Helversheim. Také jsem prošla všechny manžele a manželky synů a dcer Puteani, ale žádnou další shodu jsem nenašla. Totéž jsem učinila i u rodu Kinských, protože nemůžeme ignorovat, že právě v jejich městě byly židle nalezeny. Obě tyto myšlenky se bohužel ukázaly jako mylné.

Mojí další domněnkou je, že židle vznikly k nějaké významné události např. k příležitosti svatby, narozenin a tak podobně. Můžeme se domnívat, že Marie Terezie Puteani, nechala tyto židle vyrobit pro své příbuzné. Nicméně tuto teorii nemůžeme ani potvrdit, ani vyvrátit. Zřejmě k vysvětlení této záhady bude potřeba určit zbylé dva erby.

⁹⁹ Heinrich Edlen von KADICH – Konrad BLAŽEK, *Der Mährische Adel*, Brno 2000, R. J. MERAVIGLIA, *Der Böhmisches Adel*, K. BLAŽEK, *Der Adel von Oesterr. Schlesien*, M. MYSLIVEČEK, *Velký erbovník. Svazek 1*, M. MYSLIVEČEK, *Velký erbovník. Svazek 2*, Josef PILNÁČEK, *Neznámé rody staré Moravy*, Brno 2010.

4.2 Truhla

Truhla se třemi erby (obr. 48) se na Bítov dostala pravděpodobně stejnou cestou jako souprava židlí. Ani zde se mi nepovedlo určit majitele u všech erbů, pouze u jednoho. Erby zdobí bednu spolu s kováním, kterého jsou součástí. První z erbů je oválný štít stříbrno-modře polcený s korunou. Domnívám se, že tento erb mohl patřit Růžkům z Rovné, s nimiž je zcela totožný. Růžkové z Rovné, český rytířský rod, pocházeli z Rovné u Červené Řečice a je prokázáno, že jeho potomci žili ještě v 19. století a stále v rytířském stavu.¹⁰⁰ Vzhledem k tomu, že se mi nepodařilo prokázat spojení Růžků z Rovné s rodem Brandis, kterým patří poslední erb, je to pouze jedna z možných teorií o majiteli tohoto erbu. Stejně tak však mohli být Růžkové spojeni s majiteli prostředního erbu a tehdy by bylo jasné, že erb patří jim.

Prostřední erb tvoří španělský štít s červeným polem, na kterém leží zlaté břevno. Nad hlavou štítu je knížecí koruna s vzhůru obráceným podšitím, taktéž zlatočervená. Stejně tak by se však mohlo jednat o stříbrnou barvu, která je prostě oprýskaná. Jak bylo zmíněno výše, u tohoto erbu je majitel neznámý.

Poslední erb patřil hrabatům Brandis. Oválný čtvrcený štít, kde v prvním a čtvrtém stříbrném poli je červený dvouocasý lev ve skoku otočený do středu štítu. Druhé a třetí pole je polcené, s tím že pravá modrá strana je bez figury a levá strana je stříbrná s červeným lvem, taktéž obráceným dovnitř štítu. Celý štít doplňuje koruna. Hrabata Brandisové přišli do Čech až v 19. století. Jindřich Maria se zde oženil s hraběnkou Barbarou Kinskou v roce 1849, čímž založil českou větev Brandis, do které patřila na příklad Lata Brandisová, která jako jediná žena vůbec zvítězila ve Velké pardubické.¹⁰¹

Opět zde tedy nacházíme spojení s rodem Kinských, ale truhla nebyla přivezena z Kamenického Šenova, nýbrž z Náměště nad Oslavou, která patřila Haugwitzům. Otázkou je, jak se truhla dostala do Náměště. Nepodařilo se mi prokázat žádné spojení Haugwitzů s rodem Brandis. Dle mého názoru však truhla patřila majiteli prostředního erbu a erby symbolizovaly příbuzné rody. Bohužel k bližšímu určení bude zřejmě opět nutné určit i poslední erb.

¹⁰⁰ M. MYSLIVEČEK, *Velký erbovník. Svazek 2*, s. 169-170.

¹⁰¹ M. BUBEN, *Hrabata Brandisové*, *Střední Evropa*, *Revue pro středoevropskou kulturu a politiku* 8/25, 1992, s. 116-118.

4.3 Korbel barona Haase

Korbel, který je zcela zřejmě z první světové války, nese erb s barvami Německého císařství (obr. 49). Stylizovaný novogotický štít třikrát kosmo červeno stříbrno černě dělený. Nad štítem se nachází heslo Bavorska: *In Treue fest – Stále věrni*. Toto heslo nosili vojáci Bavorska za první světové války např. na přezkách u pásku, ale zde vidíme důkaz, že se vyskytovalo i na jiných předmětech.¹⁰² Podél obvodu je nápis: *Einigkeit macht stark – V jednotě je síla*. Toto bylo ústřední moto Centrálních mocností, kterého se užívalo k propagandě¹⁰³, o čemž svědčí i náš korbel.

Otázkou je, jak jej baron získal. Víme, že sloužil pod Rakousko-Uherskem. Tento korbel však zřejmě patřil někomu, kdo spadal pod Německo a co víc pod bavorskou korunu. Můžeme se domnívat, že jej získal od nějakého přítele jako upomínkový předmět či byl zakoupen pouze pro jeho osobu, ale více pravděpodobná se mi zdá první teorie. Pokud by si ho baron koupil, tak by zde zřejmě nebylo heslo bavorského království.

4.4 Zbraň Adama Zrínského

Zbraň Adama Zrínského (obr. 50) patří mezi nejcennější artefakty hradu Bítova. Byla sem převezena za Jankovských z Vlašimi, když se Maximilián Arnošt II. oženil s Kateřinou z Lemberka, která byla právě vdovou po Adamu Zrínském, jak už bylo zmíněno výše. Na zbrani je vytepaný francouzský polcený štít, v jehož prvním poli se nacházejí rozevřená křídla a v druhém věž, vyrůstající ze štítu, nad níž je umístěna hvězda. Štít je doplněn korunou. Tinkтуры nejsou nijak vyznačeny.

¹⁰² Nigel THOMAS, *The German Army in World War I. 1914-1915*, Oxford 2003, s. 18.

¹⁰³ http://www.wwl-propaganda-cards.com/centrals_2_celebrating_alliances.html (2. 5. 2016).

5. Historický komentář

Vizuální kultura měla svůj význam od raného středověku do nejnovějších dob. Gramotnost obyvatelstva nebyla příliš vysoká a zrak jim nahrazoval schopnost číst. Erby v tomto směru mnohé řešily, přesto však měly větší výpovědní hodnotu pro člověka vzdělaného. Otevírala se před ním historie, v erbech a erbovních galeriích mohl číst jako v otevřené knize. Erb ukotvoval jedince ve společnosti, určoval jeho postavení a příslušnost k rodině a rodu. Spojoval jedince i s jeho předky, kteří hráli v reprezentaci rodu a rodiny nedozírnou roli. Skrze jednotlivé figury můžeme vidět hrdinské činy, provázanost s monarchou, ale také i rytířské ctnosti. Symbolika s heraldikou jdou ruku v ruce a proto pokud vidíme erb, tak to není pouze obrázek, ale významný historický pramen, který je nutno posoudit ze všech stran.¹⁰⁴

Bítov byl chápán jako reprezentativní sídlo, kde se střetávaly mocné rody významné svým působením ve veřejném i církevním životě. Tento pohled se u jednotlivých majitelů neměnil, nýbrž se zesiloval a vrcholné období hradu můžeme vidět za Jankovských z Vlašimi a ještě více pak za hrabat Daunů. Díky jejich přeměně hradu lze určit, jaký význam pro ně hrad a erby měly.

Všichni vlastníci umísťovali své erby na náhrobky, což byla celkem běžná praxe. Zajímavější pak ale je přemístění náhrobků do stěny a podlahy kaple naproti epitafu Františka Dauna. Můžeme se domnívat, že místo náhrobků a epitafu bylo vybráno zcela záměrně. Nejprve zde lze vidět snahu syna uctít památku svého otce, tak že umístil jeho epitaf na čestné místo proti všem ostatním. Na druhé straně je epitaf umístěn proti ostatním, že právě skrze Františka Dauna a jeho syna Jindřicha pokračuje dlouhá tradice slavných majitelů hradu, jež mnohé z nich pojí i pokrevní svazky.

Jak už bylo zmíněno, heraldické prezentaci přáli zejména Daunové. Kromě toho, že vytvořili dvě erbovní galerie – Síně předků a Taneční sál – jejichž význam byl vysvětlen výše, umísťovali své erby i na mobiliář. Jedním z významných předmětů je obraz s čestným občanstvím Otokaru Daunovi. Bítov je zde vyzdvižen mezi ostatními statky jako nejvýznamnější sídlo, jako první mezi ostatními. Dále zde vidíme funkci erbu jako vlastnické značky, ať už jde o lavice v kapli, skříně či zbraň.

¹⁰⁴ J. HRBEK, *Valdštejský erb*, s. 285-287.

Jeden ucelený oddíl představují erby, související s architekturou, které téměř všechny patří rodu Daunů. Výjimkou je samozřejmě Taneční sál a Síně předků, ale také erb Wilczeků v jednom z pokojů, který může být dokladem toho, že tyto prostory byly vyhrazené pro matku Františka Dauna, která z tohoto rodu pocházela. Mohlo se jednat o soukromé prostory a erb jí měl připomínat její rodinu. Snad byl i vytvořen na její přání.

Samostatnou kapitolu v dějinách hradu tvoří poslední majitel baron Haas. Kromě toho, že areál hradu přeměnil na malou zoologickou zahradu, zanechal po sobě velice bohatou sbírku porcelánového nádobí nám, která nám dává nahlédnout do všedního života aristokracie ve 20. stol. i zde erb slouží jako vlastnická značka. Baron již zřejmě nahlížel na hrad jako na historickou památku, protože erby neodstranil a zřejmě je ani jinak nepoškodil, jinak by se nezachovaly v takovémto stavu.

Další z možností heraldické prezentace jsou pečeteř a erbovní listiny. Mnohdy jsou pečeteř němé a jediné, co poukazuje na jejich majitele, je právě erb. Ke každé pečeti se musí přistupovat individuálně, na příklad víme, že Rajmund z Lichtenburka, měl pravděpodobně jedno pečetidlo, neznamená to, že by nebyl vysoce postavený ve společnosti (je známo, že to bylo spíše naopak), ono už samo o sobě to, že v té době jako šlechtic měl dispoziční právo, něco znamená. Naopak baron Haas měl pečetidla nejméně tři a každé pravděpodobně na různě významné písemnosti, ale to je z 14. do 20. století opravdu velký skok a vývoj. Pečeť sloužila nejprve místo podpisu, zastupovala tedy svého majitele v tom nejširším slova smyslu, dala se s ní tedy vyjádřit moc a prestiž dané osoby ve společnosti. Pečeteř v této práci jsou jenom pouhou ukázkou možnosti šlechtické reprezentace touto cestou.

Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se pokusila vyjádřit, jakým způsobem využívali majitelé hradu Bítova své erby. Domnívám se, že má práce může být přínosem pro dějiny hradu a výzkum reprezentace šlechty pomocí heraldické prezentace. Většina erbů, kterým se v práci věnuji, patří jeho majitelům, ale najdou se zde i erby cizích rodů, např. Kinských. Erby můžeme rozdělit do čtyř tematických skupin. První z nich jsou erby, které se nacházejí na mobiliáři, například na nábytku, obrazech, předmětech denní potřeby a zbraních. Druhou skupinu tvoří erby umístěné na architektuře, ať už jsou vymalované či plastické. Dalšími jsou erby jako sepulkrální památky. Poslední skupinou jsou erby, které jsou součástí archivního materiálu, tedy je najdeme na pečetích či erbovních listinách.

Erby využívali majitelé zejména k reprezentaci rodu. Každé jejich umístění je promyšlené a každé sleduje nějaký záměr, viz sepulkrální památky v kapli. Mnoho erbů pochází z doby, kdy Bítov vlastnili Daunové. Lze tedy říci, že oni měli ze všech rodů největší zájem na šlechtické reprezentaci. Jejich snaha o větší slávu jejich rodu činí z Bítova unikátní historickou památku. K jejich reprezentaci sloužily erby na obrazech k prokázání armádní tradice (obraz Leopolda Dauna), dále erby na architektuře spojené s mecenášstvím (přestavba hradu) a také ke spojení se slavnými rody prostřednictvím erbovních galerií. Najdeme zde i předměty, jejichž prostřednictvím měli být Daunové zachováni v lidských myslích navěky (děla).

Majitelé jako Jan Zamojski či Radziwilové byli v dějinách hradu pouhou epizodou, Bítov pro ně nebyl až tolik důležitý a nezanechali po sobě žádně výraznější změny, protože nebyl jejich hlavním sídlem. Můžeme tedy říct, že pouze ti majitelé, jež měli za své hlavní sídlo Bítov, se na jeho proměně nějakým způsobem projeví.

Z devíti neznámých erbů se mi podařilo odhalit majitele u pěti z nich. Tyto erby patří rodu Kinských, Puteani, Rumerskirch, Elvenich a Brandis. U jednoho z erbů si jeho majitelem nejsem jistá, pouze se domnívám, že by se mohlo jednat o erb Růžků z Rovné, je to však pouze hypotéza. Mobiliář s těmito erby byl přivezen po roce 1945, a jak se ukázalo, přímo s majiteli Bítova nesouvisí, ale je také ukázkou možné reprezentace šlechty.

Co se týče samotných erbů, tak jejich zachování je různé. Některé jsou zachovány v perfektním stavu, jiné ve špatném (např. náhrobky). Pro větší představivost

v rámci heraldiky jsem spočítala, že erbů s hodnostní korunou je dvacet pět, ale naopak erbů s přilbou a pokrývadly je pouze osm a erbů tvořených pouze štítem šest. Erbů, jejichž barvy jsou vytvořeny šrafováním, je deset, ale kolorovaných až devatenáct, bez určení barev osm. Do této malé statistiky jsem nezařadila pečetě, pečetidla ani erbovní listinu z důvodu, že jsou pouhým výběrem, tedy zde nejsou seskupeny všechny. Stejně tak jsem zahrнула do sčítání pouze jeden určitý typ, tedy například erby v Síni předků jsem brala jako jeden, stejně tak v Tanečním sále nebo ve vitrážových oknech kaple. Z tohoto tedy vyplývá, pokud vezmeme v potaz, že většina erbů pochází z 19. až 20. století, že nejvíce populární v užívání byly erby kolorované s hodnostní korunou.

V závěru práce bych ráda zmínila, že k tematice heraldické prezentace šlechty bylo věnováno několik monografií a statí, ale většinou pouze krátce nebo obecně. Jistě by bylo zajímavé, pokud by se někdo zabýval například jedním rodem na všech jeho panstvích v průběhu času. Toto bádání by však vyžadovalo mnoho času a trpělivosti, ale jistě by nepochybně bylo přínosné pro další pokrok v této oblasti.

Seznam použité literatury a pramenů

Prameny

Moravský zemský archiv Brno, fond Cisterciačky Staré Brno, sign. 1310 X 21, dostupné na <http://monasterium.net/mom/search?q=Rajmund+z+Lichtenburka&sort=date&arch> (21. 3. 2016).

Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Daunů, k. 3, i. č. 74, sign. II. 61.

Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Daunů, k. 7, i. č. 150, sign. III 104.

Moravský zemský archiv Brno, fond Rodinný archiv Daunů, k. 22, i. č. 324, sign. XI261.

Národní archiv, fond Benediktini – klášter Břevnov, sign. 63, dostupné na [http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RBB/63/charter?q=Reimund z Lichtenburka](http://monasterium.net/mom/CZ-NA/RBB/63/charter?q=Reimund+z+Lichtenburka) (21. 3. 2016).

Literatura

Antonín BARTUŠEK, *Bitov. Státní hrad a okolí*, Praha 1952.

Konrad BLAŽEK, *Der Adel Oesterr. Schlesien*, Brno 2000.

Sixtus BOLOM, *Tajemství Jankovských z Vlašimi a na Bitově*, Třebíč 2008.

Milan BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1999.

M. BUBEN, *Hrabata Brandisové*, Střední Evropa, Revue pro středoevropskou kulturu a politiku 8/25, 1992.

Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.

Vladimír DOLÍNEK, *Zbrojnice hradu Bitov*, Zprávy památkové péče, Časopis státní památkové péče 70/6, 2010.

Jan. O. ELIÁŠ – Ivan ŘEHOLKA – Jiří PAUKERT, *Státní hrad Bitov*, Brno 1979, nestr.

Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské. III. Znojemský kraj*, Brno 1934.

Ladislav HOSÁK – Rudolf ŠRÁMEK, *Místní jména na Moravě a ve Slezsku I A-L*, Praha 1970.

Jiří HRBEK, *Valdštejnský erb jako projev rodové reprezentace v 17. a 18. století*, Folia Historica Bohemica 29/2, 2014.

- Luděk JAŠA, *Jiří Haas. Porcelánový baron*, Sokolov 2013.
- Martina JERÁNKOVÁ, *Erbovní galerie jako prostředek reprezentace raněnovověké šlechty*, Studie o rukopisech 36, 2005-2006.
- Lucie KEJNOVSKÁ, *Pečetě panství na Moravě a ve Slezsku v 18. A 19. století: Znojemský a olomoucký kraj*, Brno 2014.
- Tomáš KREJČÍK – Richard PSÍK, *Základy heraldiky*, Ostrava 2008.
- Jarmila KREJČÍKOVÁ - Tomáš KREJČÍK, *Základy heraldiky, sfragistiky a genealogie*, Praha 1987.
- Karel MARÁZ, *Sfragistika*, Brno 2014.
- Petr MAŠEK, *Knihovna hradu Bítov*, Zprávy památkové péče, Časopis státní památkové péče 63/1, 2003.
- Rudolf Johann MERA VIGLIA, *Der Böhmische Adel*, Brno 2000.
- Karel MÜLLER, *Erby zámku v Polance nad Odrou. K zaniklým (?) heraldickým památkám*, Vlastivědný sborník Novojičínska 62, 2012.
- Milan MYSLIVEČEK, *Velký erbovník. Svazek 1*, Plzeň 2005.
- Milan MYSLIVEČEK, *Velký erbovník. Svazek 2*, Plzeň 2006.
- Jan PELANT, *Erby české, moravské a slezské šlechty*, Praha 2013.
- Miroslav PLAČEK, *Upřesnění vývoje palácového jádra hradu Bítova ve středověku*, Castellologica Bohemica 6/2, 1998.
- Henry POHANKA, *Heraldika v souvislostech*, Praha 2013.
- Karel RICHTER, *Sága rodu Kinských*, (bez místa vydání) 2012.
- František STELLNER, *Sedmiletá válka v Evropě*, Praha 2007.
- Robert ŠIMŮNEK, *Reprezentace české středověké šlechty*, Praha 2013.
- Břetislav ŠTORM, *Úvod do heraldiky*, Praha 1940.
- Nigel THOMAS, *The German Army in World War 1. 1914-1915*, Oxford 2003.
- Jan URBAN, *Lichtenburkové – jejich postavení v českých dějinách doby předhusitské*, Heraldika a genealogie 25/3-4, 1992.
- Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho rodu*, Praha 2003.
- Sylabus Č paláce*, 2016.
- Aleš VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004.

Internetové zdroje

http://www.biographien.ac.at/oebl/oebl_S/Schwerdtner_Johann_1834_1920.xml (31. 3. 2016).

<http://eshop.npu.cz/pro-odborniky/narodni-pamatkovy-ustav/medialni-kampane/romanticky-sen/bitov/vypis/detail/1/> (9. 5. 2015).

<http://www.gutefrage.net/frage/was-heisst-general-a-d> (18. 4. 2016).

http://www.hardegg.at/wp-content/uploads/wappen-hardegg-neu_farbe.jpg (10. 3. 2016).

<http://patricus.info/Rodokmeny/Puteani.txt> (26. 4. 2016).

<http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/pvychod/krechor/daun.htm> (15. 3. 2016).

www.wessels.cz/ZamDal_Historie.html (19. 3. 2016).

http://www.ww1-propaganda-cards.com/centrals_2_celebrating_alliances.html (2. 5. 2016)

Seznam obrazových příloh

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 5397 (obr. 14).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 2039a, b (obr. 21).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 2599a, b (obr. 22).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 2811a, b (obr. 23).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 2812a, b (obr. 23).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 2596a, b (obr. 24).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 1843 (obr. 25).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 5318 (obr. 26).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 2252 (obr. 27).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 1330 (obr. 28).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 348 (obr. 29).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 1334 (obr. 30).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 2480 (obr. 32).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 1038a (obr. 33).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 1028 (obr. 33).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 1019a (obr. 33).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 1780a, b (obr. 34).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 840a, b, c, d, e (obr. 35).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 16a, b (obr. 40).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 353 (obr. 42).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 355 (obr. 43).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 352 (obr. 44).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 356 (obr. 45).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 357 (obr. 46).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 354 (obr. 47).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 5228 (obr. 48).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 647 (obr. 49).

Národní památkový ústav, územní památková správa v Kroměříži, mobiliární fond Bítov, inventární číslo BI 2258 (obr. 50).

Moravský zemský archiv Brno, Rodinný archiv Daunů, 7, inv. č. 150, sign. III 104 (obr. 38).

Moravský zemský archiv Brno, Rodinný archiv Daunů, 22, inv. č. 324, sign. XI261 (obr. 39).

Moravský zemský archiv Brno, Rodinný archiv Daunů, 3, inv. č. 74, sign. II. 61 (obr. 41).

Přílohy
Obr. 1

Obr. 2

Obr. 3

Obr. 4

Obr. 5

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10

Obr. 11

Obr. 12

Obr. 13

Obr. 14

Obr. 15

Obr. 16

Obr. 17

Obr. 18

Obr. 19

Obr. 20

Obr. 21

Obr. 22

Obr. 23

Obr. 24

Obr. 25

Obr. 26

Obr. 27

Obr. 28

Obr. 29

Obr. 30

Obr. 31

Obr. 32

Obr. 33

Obr. 34

Obr. 35

Obr. 36

Obr. 38

Obr. 39

Obr. 40

Obr. 42

Obr. 43

Obr. 44

Obr. 45

Obr. 46

Obr. 47

Obr. 48

Obr. 49

Obr. 50

